

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

DIPLOMSKI RAD

Terorizam kao oblik socijalnog poduzetništva

Mentor: dr. sc. Mirko Bilandžić, izv. prof.

Studentica: Ivana Budić

Zagreb, veljača 2016.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Socijalno poduzetništvo	5
2.1. Povijest socijalnog poduzetništva	5
2.2. Teorije i definiranje socijalnog poduzetništva.....	5
2.3. Socijalni poduzetnik.....	9
3. Terorizam.....	10
3.1. Uzroci terorizma	12
4. Terorizam kao oblik socijalnog poduzetništva	14
4.1. Strategije financiranja	16
4.2. Inovativnost načina djelovanja.....	17
4.3. Potpora.....	18
4.4. Rizik poslovanja i obavještajno djelovanje	19
5. Studije slučaja.....	20
5.1. Irska Republikanska Armija	21
5.1.1. Povijest nastanka i ciljevi.....	21
5.1.2. Propaganda	23
5.1.3. Ekonomske strategije djelovanja.....	23
5.1.4. Inovacije <i>modusa operandi</i>	25
5.1.5. Potpora i obavještajno djelovanje.....	26
5.2. Hamas.....	26
5.2.1. Povijest nastanka i ciljevi.....	26
5.2.2. Socijalno djelovanje i potpora.....	28
5.2.3. Propaganda i obavještajno djelovanje	29
5.2.4. Ekonomske strategije djelovanja.....	31
5.2.5. Inovacije <i>modusa operandi</i>	33
5.3. Oslobodilački tigrovi tamilske domovine (LTTE)	34

5.3.1. Povijest nastanka i ciljevi.....	34
5.3.2. Inovacije <i>modusa operandi</i>	35
5.3.3. Propaganda	36
5.3.4. Ekonomske strategije djelovanja i potpora.....	37
6. Zaključak.....	38
7. Literatura	41
8. Sažetak.....	44
9. Summary.....	45

1. Uvod

Iako viđenje terorista kao socijalnih poduzetnika nije potpuno novo, još uvijek ne postoji mnogo znanstvenih radova na tu temu. Ovim se radom nastoji istražiti je li terorizam forma socijalnog poduzetništva. Kao poduzetnici, vođe terorističkih organizacija privlače ljudski i financijski kapital, uviđaju nove prilike, riskiraju i uvode inovacije te razvijaju nove strategije djelovanja kako bi osigurali opstanak terorističke organizacije u promjenjivom okruženju. Nisu motivirani profitom nego povećanjem socijalne vrijednosti, odnosno koriste profit za povećanjem javnog dobra zajednice koju zastupaju. Abdukadirov (2010) terorističke organizacije smatra tamnom stranom socijalnog poduzetništva, jer generirani profit koriste za dobrobit određenih potlačenih skupina, ali i za financiranje svog djelovanja. Povećavajući socijalnu vrijednost na području na kojem djeluju osiguravaju si potporu nužnu za opstanak. Kako bi došli do sredstava kojima uopće mogu povećati socijalnu vrijednost i pružiti javna dobra zajednici koju zastupaju primjenjuju poslovna znanja i razvijaju poduzetničke vještine. U ovom diplomskom radu objašnjava se koncept socijalnog poduzetništva, povijest nastanka koncepta i karakteristike socijalnih poduzetnika. Također, govori se o konceptu terorizma, stalno prisutnom problemu na globalnoj razini, uzrocima njegovog nastanka i trajnosti. U poglavlju terorizam kao oblik socijalnog poduzetništva prikazana je veza između ta dva koncepta, opisane su strategije financiranja terorističkih organizacija za koje teroristi upotrebljavaju poduzetničke sposobnosti i preuzimaju rizike poslovanja. Pažnju privlači i njihova mogućnost prilagodbe novonastalim uvjetima u okruženju i mogućnost promjene načina djelovanja kako bi opstali. Nadalje, govori se o potpori koju dobivaju od zajednice koju zastupaju osiguravajući joj pristup osnovnim životnim potrebama u područjima u kojima je vlada zakazala. Iz toga jasno proizlazi da su terorističke organizacije vrlo sposobne u adresiranju problema i iskorištavanju raspršenih i neželjenih resursa za stvaranje nečeg novog. Teroristi, kao i socijalni poduzetnici, teže transformaciji društva. Povezanost terorizma i socijalnog poduzetništva, odnosno pogled na terorizam kao oblik socijalnog poduzetništva jasnije je prikazan primjerom tri studije slučaja. Prva studija prikazuje Irsku republikansku armiju koja djeluje u svrhu zaštite irskih katolika, druga Hamas koji je osnovan s ciljem pomoći i osiguravanja javnog dobra Palestincima te treća, Oslobođilačke tigrove tamilske domovine koji se bore za prava Tamila u Šri Lanki.

2. Socijalno poduzetništvo

2.1. Povijest socijalnog poduzetništva

Koncept socijalnog poduzetništva se na društvenoj sceni afirmirao u posljednjih par desetljeća. Kao fenomen modernog vremena, privlači pažnju mnogih znanstvenika, posebno ekonomista. Iako se karakteristike (različiti oblici) aktivnosti socijalnog poduzetništva mogu prepoznati i u prošlosti, sam je pojam prije nekoliko desetljeća afirmirao Bill Drayton, osnivač zaklade Ashoka (Škrtić i Mikić, 2007). Ashoka je jedna od prvih zaklada koja promovira i podupire socijalno-poduzetničke pothvate s ciljem stvaranja platforme za potporu socijalnim poduzetnicima (Vidović, 2012). B. Drayton socijalno poduzetništvo definira kao poduzetništvo s etičkim integritetom, kojemu nije cilj osobna korist ili maksimiziranje profita nego usmjerenost na društvene vrijednosti (Vidović, 2012). Grameen Bank iz Bangladeša, osnovan od strane Muhammada Yunusa 1976., je najraniji i najpoznatiji primjer takve vrste poduzetništva koji je ujedno imao i značajnu ulogu u prepoznatljivosti fenomena i širenju ideje o socijalno-poduzetničkom djelovanju (Vidović, 2012). Muhammad Yunus, član Ashoka Global Academy je dobio Nobelovu nagradu za mir 2006. godine jer je svojom bankom za siromašne odobravao mikrokredite, pružao ostale financijske usluge i informirao siromašne kako bi se izvukli iz začaranog kruga siromaštva (Škrtić i Mikić, 2007). Tijekom vremena banka je proširila svoje djelovanje te danas slovi kao jedna od najutjecajnijih organizacija kako u ekonomskom tako i u društvenom životu Bangladeša (Vidović, 2012).

2.2. Teorije i definiranje socijalnog poduzetništva

Kako još uvijek nije došlo do konsenzusa oko definiranja koncepta, on se sagledava i proučava kroz različite teorijske okvire i unutar različitih znanstvenih disciplina. Škrtić i Mikić (2007) socijalno poduzetništvo vide kao koncept koji integrira stvaranje ekonomske i socijalne vrijednosti. Ono predstavlja korištenje poduzetničkog ponašanja više za društvene, nego za profitne ciljeve. Prema Sally A. Hibbert i Gillian Hogg socijalni poduzetnici generirani profit koriste za dobrobit određenih potlačenih društvenih skupina (Škrtić i Mikić, 2007). S ekonomske perspektive, socijalno poduzetništvo se definira i kao fenomen primjene poslovnih znanja i vještina u neprofitnom sektoru, odnosno nastaje kada neprofitne organizacije počnu primjenjivati tržišne načine stjecanja financijskih sredstava (Austin, Stevenson i Wei-Skillern, 2006 prema Vidović, 2012). Ekonomisti Defourny i Nyssens (2010) proučavaju socijalno

poduzetništvo unutar teorijskih okvira određenih škola mišljenja. Prva je škola usmjerena na zarađivanje prihoda (*Earned Income*) pa se tako i naziva. Ona se fokusira na analizu strategija tržišne aktivnosti i zarađivanja prihoda neprofitnih organizacija koje su u službi njihove misije. Druga škola pod nazivom socijalne inovacije (*Social Innovation*) bavi se proučavanjem promjena u određenim područjima kao što su usluge, metode proizvodnje, oblici organizacije i tržišta (Defourny i Nyssens, 2010). Treću školu mišljenja čini EMES *European Research Network*, pristup proizašao iz dijaloga između nekoliko znanstvenih disciplina (ekonomije, sociologije, političkih znanosti i menadžmenta) (Defourny i Nyssens, 2010). Oni su osmislili idealni tip socijalnog poduzetništva, odnosno svojevrsne smjernice pomoću kojih će istraživači prepoznati socijalno poduzetništvo u praksi. Defourny i Nyssens (2010) prema EMES-u navode ekonomske i socijalne kriterije socijalnog poduzetništva. Ekonomsku dimenziju čini: uključenost u kontinuirane aktivnosti proizvodnje i/ili prodaje dobara; visoka razina autonomije (osnovano dobrovoljno od strane grupe ljudi i upravljano od njih); značajan nivo ekonomskog rizika te minimalna razina plaćenog rada. Socijalnu dimenziju čini: specifična usmjerenost na dobrobit zajednice; rezultat kolektivne dinamike grupe ljudi koji pripadaju zajednici ili dijele iste vrijednosti; moć pri donošenju odluka nije distribuirana prema udjelu kapitala; participatorna narav i ograničena distribucija prihoda. EMES je te kriterije sumirao u definiciju socijalnog poduzeća. „Socijalna poduzeća su neprofitne privatne organizacije koje pružaju proizvode ili usluge izravno povezane s njihovim eksplicitnim ciljem za ostvarivanje dobrobiti zajednice. Ona se uglavnom oslanjaju na kolektivnu dinamiku koja uključuje različite vrste aktera u svojim upravnim tijelima, pridaju veliku važnost svojoj autonomiji i preuzimaju ekonomski rizik svojih djelatnosti (prema Defourny i Nyssens, 2008, str.204, u Defourny i Nyssens, 2010, str.43). “

Mair i Marti (2006) su unutar socioloških teorija nastojali pronaći okvir za razumijevanje koncepta socijalnog poduzetništva koristeći kombinaciju strukturalne teorije, institucionalnog poduzetništva, društvenih pokreta i socijalnog kapitala. Oni smatraju da strukturalna teorija može doprinijeti razumijevanju u kojoj mjeri kontekst utječe na pojavu socijalnog poduzetništva te dolazi li i na koji način do društvene promjene. Koristeći koncept institucionalnog poduzetništva nastoje objasniti javlja li se i na koji način socijalno poduzetništvo kao intencija modificiranja postojećih

institucionalnih struktura ili ukidanja i stvaranja novih. Kroz koncept društvenih pokreta nastoji se rasvijetliti povezanost socijalnog poduzetništva s idejom društvene transformacije. Na koncu, koncept socijalnog kapitala pomaže im razumjeti ulogu društvenih mreža, povjerenja, solidarnosti i potpore u razvoju socijalnog poduzetništva (Vidović, 2012).

Prema Abdukadirovu (2010) teorije socijalnog poduzetništva možemo podijeliti u dvije kategorije: teorije potražnje (*demand-side theories*) i teorije ponude (*supply-side theories*). Teorije potražnje analiziraju socijalno poduzetništvo u okviru neprofitnih organizacija. One glavni razlog nastanka neprofitnih organizacija pronalaze u nezadovoljavanju potreba (zahtjeva) za ostvarivanjem javnog dobra. U tu skupinu teorija svrstavamo i teorije javnog dobra koje tvrde da su neprofitne organizacije nastale zbog raznovrsnosti zahtjeva za javnim dobrom. Naime, količina javnih dobara koje vlada osigurava je određena preferencijama njezinih birača. Ukoliko neki dio populacije zahtjeva višu razinu javnih dobara koja neće biti zadovoljena od strane vlade, neprofitne organizacije će se pobrinuti za ispunjavanje zahtjeva (Abdukadirov, 2010). S druge strane, teorije ponude su fokusirane na socijalne poduzetnike. Ispituju motive koji potiču individualce da stvaraju socijalna poduzeća (Abdukadirov, 2010). One se temelje na argumentu da su socijalni poduzetnici usmjereni na stvaranje društvene vrijednosti, a ne na maksimiziranje profita. Isto naglašava i Yunus koji kaže da je socijalno poduzetništvo tržišno djelovanje bezuvjetno usmjereno na društveno korisne ciljeve, a ne na stvaranje maksimalnog profita (Vidović, 2012). No, osiguravanje društvene vrijednosti možda neće biti krajnji cilj, nego sredstvo za povećanje povjerenja ili promicanja neke određene vrijednosti (Abdukadirov, 2010).

Nadalje, koncept socijalnog poduzetništva treba razlikovati od koncepta društveno odgovornog poslovanja i socijalnog aktivizma. Prema World Business Council for Sustainable Development¹ društveno odgovorno poslovanje označava „obvezivanje na poslovanje koje doprinosi održivom ekonomskom razvoju te poboljšanju kvalitete života svojih zaposlenika, njihove obitelji, lokalne zajednice i šireg društva“. Ili jednostavnije definirano odgovornost poduzeća za njihove posljedice

¹ <http://www.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx>, kolovoz 2015.

na društvo. Odnosno proces integriranja društvenih, ekoloških, etičkih ljudskih prava te odnos prema potrošačima u komercijalno poslovanje poduzeća (European Commission², 2011). Budući da oba koncepta u sebi sadrže socijalnu i ekonomsku komponentu ponekad ih je lako zamijeniti. No, za razliku od socijalnog poduzetništva, društveno odgovorno poslovanje je čista komercijalna aktivnost, usmjerena prvenstveno na profit, dok se njezina socijalna komponenta ogleda samo u dodatnom poštivanju određenih društvenih i etičkih vrijednosti kroz poslovanje (Vidović, 2012).

S druge strane, socijalne aktiviste na djelovanje pokreće prepoznavanje nepovoljne, ali i dalje stabilne ravnoteže u sustavu. Oni, kao i socijalni poduzetnici, vođeni svojom inspiracijom, kreativnosti i snagom nastoje promijeniti sustav (Martin i Osberg, 2007). Međutim, socijalni aktivisti ne pokreću nužno poduzetnički pothvat, kroz stvaranje i pružanje usluga i proizvoda (Vidović, 2012), nego pokušavaju napraviti promjenu putem neizravne akcije utječući na druge aktere kao što su vlada, organizacije civilnog društva, radnici i dr. kako bi oni sami krenuli u akciju (Martin i Osberg, 2007). Socijalni aktivizam može dovesti do održivog napretka u postojećem sustavu, pa čak i rezultirati novom ravnotežom, dok socijalno poduzetništvo uvijek teži sustavnoj transformaciji društva koja dovodi do uspostavljanja novog balansa među društvenim strukturama, odnosno do nove socijalne ravnoteže (Vidović, 2012). Razlika između ta dva koncepta ogleda se i u prirodi same akcije koja se provodi. Naime, kod socijalnog aktivizma naglasak je na utjecaj kako bi do neke akcije došlo, za razliku od socijalnog poduzetništva u kojem se naglasak stavlja na provedbu samih akcija (Martin i Osberg, 2007).

Iako je socijalno poduzetništvo vrlo kompleksan fenomen svi teorijski pristupi socijalnom poduzetništvu primarno naglašavaju da je to djelovanje usmjereno prema neodgovorenim potrebama u socijalnoj sferi te postizanju općeg dobra i blagostanja (Vidović, 2012). Nakon svega navedenog možemo zaključiti da socijalno poduzetništvo predstavlja primjenu poduzetničkih načela inovativnosti, preuzimanja rizika, odgovornost u društvenom sektoru s ciljem unaprjeđenja kvalitete života te istodobno teži ostvarivanju financijske vrijednosti u svrhu maksimiziranja društvene vrijednosti (Škrtić i Mikić, 2007).

² [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-11-730_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-730_en.htm) , kolovoz 2015.

2.3. Socijalni poduzetnik

Socijalni poduzetnik je osoba koja uočava i prepoznaje socijalni problem te koristi poduzetnička načela pri organizaciji, stvaranju i upravljanju poslovnim pothvatima kako bi generirao društvene promjene (prema Noya, 2006, u Vidović, 2012). J. Gregory Dees (1998) socijalne poduzetnike vidi kao agente društvenih promjena u društvenom sektoru (*change agents in the social sector*). Možemo ih naći u privatnom, javnom i neprofitnom sektoru kao vođe koji osmišljavaju praktična rješenja socijalnih problema kombiniranjem inovacije, raspoloživih resursa i uočenih prilika (Škrtić i Mikić, 2007). Koriste raspršene i neželjene resurse za stvaranje nečeg novog te čine vidljivima ograničenja institucionalnog i političkog okruženja (Baturina, 2013). Sposobni su primijeniti postojeće ideje na nov način ili u novim situacijama što znači da su inovativni i kreativni (Dees, 1998). Zahra, Gjedalovis, Neabum i Shulman (2009) navode tri tipa socijalnih poduzetnika: socijalni *bricoleur*, konstruktivist i inženjer (Baturina, 2013). Socijalni *bricoleuri* su usmjereni na rješavanje manjih problema u lokalnoj zajednici. Zaokupljeni su pronalaženjem načina kako učinkovito usmjeriti socijalnu dobit koju stvaraju. Socijalni konstruktivisti djeluju u prostoru nedostataka usluga za koje postoji potreba, tj. uviđaju propuste institucija, tvrtki ili neprofitnog sektora. Oni žele provesti reforme i prenijeti inovacije u širi socijalni sistem. Socijalni inženjeri uviđaju systemske probleme u postojećim socijalnim strukturama. Utječu na mijenjanje statusa quo u društvu pa se smatraju subverzivnima. A budući da žele postići revolucionarne promjene prijetnja su postojećim institucijama.

Nadalje, socijalni poduzetnik može biti jednako komercijalno uspješan kao i bilo koji drugi poduzetnik (prema Johnson, 2000; 2003; Massetti, 2009; Stokes et al., 2010 u Vidović, 2012), ali on svoj angažman usmjerava na socijalnu sferu i pitanja poput zapošljavanja, uključivanja marginalnih skupina, obrazovanja, zdravstva i sl. Odlikuje ga snažan osjećaj za socijalnu pravdu i izražena socijalna osjetljivost što mu omogućava uočavanje neadresiranih socijalnih problema i nestabilnosti (Vidović, 2012). Poduzetnici nisu nužno osobe s visokim stupnjem formalnog obrazovanja. Njihova osebujna karakteristika je prihvaćanje rizika i sposobnost ili talent za kombiniranje kapitala i rada potrebnih za ostvarenje vizije prilika i potencijalnih profita (Schumpeter, [1911]1934). Oni su sredstva za pokretanje resursa i ulaganja te promicanje inovacija. Njihov talent za pokretanje novih aktivnosti i razvijanje novih proizvoda ili tehnika je

teško prepoznatljiv jer povijest doslovno ne postoji za nove djelatnosti i proizvode. Prema Schumpeteru ([1911]1934) poduzetnik je onaj tko krši status quo inoviranjem, te ostvaruje razvoj pomakom između kvalitativno različitih kružnih tokova povezanih sa strujom novih inovacija. Njihovo djelovanje se razlikuje od ponavljanja akumulacije kapitala i rasta proizašlog iz istog djelovanja organizacije i korištenja istih tehnika. Virno (2008, u Genosko, 2010) uspoređuje poduzetnika s vještim piscem (*wordsmith*) te ističe da je to osoba koja uspijeva kombinirati zadane elemente na nov način. Odlikuje ga ekscentričnost, snalažljivost i sposobnost pravodobnog transformiranja uobičajenih situacija. Nadalje, kaže da je poduzetniku i teroristu zajednička sposobnost inoviranja i iskorištavanja drugih resursa.

3. Terorizam

Terorizam kao fenomen, s karakteristikama akta nasilja koji je izvršen u svrhu ostvarivanja političkog cilja, postoji od davnina. No, sam je pojam prvi put ušao u uporabu za vrijeme Francuske revolucije (Hoffman, 2006). U to je vrijeme imao obilježja pozitivnog fenomena, odnosno bio je poželjan oblik ponašanja za tadašnje državne vlasti, sredstvo za konsolidaciju i uspostavu vlasti (Bilandžić, 2010). Uporaba terora bila je opravdana ciljevima stvaranja boljeg i pravednijeg društva. Od sredine 19. stoljeća počinje uporaba atentata kao sredstva za ostvarenje političkih ciljeva terorista zbog čega terorizam poprima obilježja antidržavnosti. Nakon Prvog svjetskog rata terorizam je bio dominirajuća ideologija totalitarnih sustava. Budući da je služio za eliminaciju političkih protivnika i ugnjetavanje naroda bio je poželjan instrument vlasti. Nakon Drugog svjetskog rata značenje terora bilo je povezano s nasilnim pobunama, a terorizam je postao je instrument nacionalističkih pokreta i antikolonijalne borbe (Bilandžić, 2010). Unatoč različitom značenju fenomena od vremena Francuske revolucije do danas, terorizam kroz povijest dijeli dvije ključne karakteristike: 1) terorizam je organiziran, namjeren (promišljen) i sistematičan; 2) njegov cilj i opravdanje je stvaranje novog i boljeg društva umjesto korumpiranog i nedemokratskog političkog sistema (Hoffman, 2006).

Kao koncept, terorizam je na svjetskoj sceni prisutan više od dva stoljeća (Bilandžić, 2011). Sastavni je dio društvenih i političkih kretanja te privlači veliki interes znanstvenika (Michaela Blaina, Omara Lizardoa, Domenicoa Tosinia i dr.). Iako

još uvijek ne postoji općeprihvaćena generička definicija terorizma, Brenda i James Lutz su definirali terorizam pomoću šest elemenata i tako ga jednoznačnije odredili. Prema njima terorizam uključuje uporabu ili prijetnju nasiljem od strane organizirane grupe kako bi se postigli politički ciljevi (Bilandžić, 2010). Takvo nasilje je usmjereno protiv ciljne publike, koja nadilazi neposredne žrtve, koje su često nevini civili (Lutz i Lutz, 2006). Iako država može biti počinitelj nasilja ili cilj, činom terorizma smatra se samo onaj čiji drugi subjekt nije država (Bilandžić, 2010). I posljednje, terorizam je oružje slabih (Lutz i Lutz, 2006). Prema Alex P. Schmidu i Albert J. Jongmanu (1988) terorizam je, najkraće definirano, uporaba nasilja radi ostvarenja političkih ciljeva (Bilandžić, 2010). Što znači da svako nasilje ne označava nužno i terorizam. Da bi određeni fenomen bio terorizam, akt terora mora imati politički cilj. Teror nije sam sebi cilj, nego sredstvo dolaska do političke moći ili pak način da se ta moć zadrži (Harmon, 2002).

Složimo li se s ovom definicijom terorizma nameće se pitanje može li on ikada biti moralno opravdan? Odgovor će ovisiti o etičkoj teoriji koju uzimamo u obzir proučavajući terorizam. I. Primorac (2007) ističe kako zapadna filozofija morala nudi dva tipa etičke teorije: konzekvencijalizam i nekonzekvencijalizam. Prema konzekvencijalizmu ljudsko se djelovanje treba prosuđivati isključivo s obzirom na njegove posljedice. Ako su posljedice tog djelovanja dobre, prosocijalne (društveno poželjne) neki čin ili politika su ispravni, ako su posljedice loše, antisocijalne (društveno nepoželjne, usmjerene protiv normi i pravila), oni su neispravni. Unutar ove teorije terorizam se prosuđuje isključivo na osnovu njegovih posljedica (Young, 2004), što znači da on nije moralno neispravan sam po sebi, već samo onda kada ima loše posljedice (Primorac, 2007). Opravdanje nekog terorističkog čina ili politike je moguće ukoliko je cilj kojemu se teži dovoljno dobar da opravdava nanoseno zlo, ako će se terorizmom taj cilj doista i postići te ako ga se ne može postići bilo kojim drugim sredstvima. S druge strane, nekonzekvencijalizam govori da su važni i drugi razlozi, poput pravednosti i prava te da su neka djela ili načini djelovanja ispravni ili neispravni po sebi, neovisno o posljedicama. Prema toj teoriji terorizam se nikad ili gotovo nikad ne može moralno opravdati jer krši temeljno moralno načelo poštivanja osoba i ne pravi razliku između krivnje i nedužnosti (najosnovnije moralno razlikovanje). Naime teroristi napadaju, ubijaju i nanose zlo nedužnim ljudima. Prema Primorcu (2007)

terorizam je moralno neispravan po sebi, ali to ne znači da je apsolutno neispravan. Primjer kada terorizam može biti moralno opravdano sredstvo borbe je situacija u kojoj se neki narod suočava s istinskom moralnom katastrofom kao npr. genocidom. Također, neki autori M. Walzer i J. Rawls govore o uvjetima „krajnje nužde“ u kojima je dopuštena povreda onih koji ne sudjeluju u borbi (Coady, 2004).

3.1. Uzroci terorizma

Glavni uzrok terorizma može biti nepravda koja je proizvod političkog sustava i aktivnosti proizašlih iz tog sustava (Çinar, 2009). Leeman (1987) smatra da je terorizam strategija proizašla iz političkog nezadovoljstva ili ukorijenjena na njemu, te se koristi raznim uvjerenjima ili doktrinama koje joj pomažu legitimirati i održavati nasilje (Çinar, 2009). Teroristi su pojedinci u društvu koji su tako nezadovoljni ili frustrirani svojom nemogućnošću da dovedu do promjena zbog čega pribjegavaju nasilju (Lutz i Lutz, 2010). Sebe vide kao branitelje slabih, borce za slobodu (*freedom fighters*) te svojim aktima kažnjavaju jake zbog nasilja prema slabima. Danas, se terorizam može tumačiti kao očajnički odgovor rastućeg broja slabih i nemoćnih grupa koje osporavaju krute granice, moć i distribuciju resursa podupiranu od strane trenutnog međunarodnog sustava (prema Wilkinson, 1977 u Çinar, 2009). Çinar (2009) smatra da je terorizam kao stanica raka u postojećem političkom sistemu. Tako etnički terorizam može biti produkt nacionalne države jer se zbog ograničene političke participacije i represije od strane vladinih snaga može prouzročiti nezadovoljstvo naroda potrebno za nasilje (Lutz i Lutz, 2010). Primjeri etničkog terorizma se pronalaze na Bliskom istoku gdje je on proizvod represivnih režima sa korumpiranim ekonomskim sistemom, siromaštvom, nezaposlenošću, lošim obrazovnim sistemom te vječnim konfliktima (Çinar, 2009). Zbog te razlike u snazi teroristi pribjegavaju raznim tehnikama kako bi natjerali vladajuće da čuju i uvažavaju njihove zahtjeve. Zbog svoje brojčane inferiornosti, daleko više ograničene snage i pomanjkanja resursa u usporedbi s opsežnom državnom obranom i instrumentima nacionalne sigurnosti nemaju izbora nego djelovati tajno, izlazeći iz sjene vršenjem dramatičnih djela nasilja kako bi privukli pažnju i publicitet na sebe i svoje probleme (Hoffman, 2006). Naime, kada jedna strana ima za ponuditi sve oružje, a druga ništa osim svojih života, tada će ih žrtvovati (prema Molloy, 2005 u Çinar, 2009).

Budući da su teroristi često dio socijalnih pokreta ili su povezani s nekom političkom strankom, koja poduzima i nenasilne aktivnosti osiguravanja socijalnih usluga potrebitima, imaju značajnu potporu grupe koju zastupaju. Bez potpore javnosti za ciljeve koji se kriju iza terorizma, oni se ne mogu uspješno baviti niti jednom terorističkom aktivnosti. Prema tome, Çinar (2009) navodi dvije vrste terorista: prvi su oni koji provode terorističke akte, a drugi su oni koji daju potporu. Oni možda nisu aktivni članovi terorističke grupe, nego svoju potporu pružaju putem novca, dobara, medija i sl. Također, teroristi vjeruju da djeluju iz dobrih razloga osmišljenih kako bi se postiglo veće dobro (stvarno ili zamišljeno) za širu populaciju koju oni predstavljaju (Hoffman, 2006).

Ostali uzroci terorizma kao što su ekonomski, religijski, ideološki i sl. proizašli su iz političkih uzroka i samo dodatno dopridonose razvoju i jačanju terorističkih organizacija. Npr. politika utječe na ekonomiju kreiranjem ekonomskih politika. Ukoliko te politike stvaraju više nepravde, dohodovne nejednakosti i siromaštva, tada će se ljudi koje izravno pogađa pobuniti protiv političara. No, to nije uvijek slučaj. Jasno je da teroristi nisu istinski siromašne osobe jer su takve osobe usmjerene na prikupljanje hrane i pronalazak skloništa, a ne na borbu za novi politički sustav (Çinar, 2009). Teroristi dolaze iz srednjeg staleža i dosta su dobro obrazovani što omogućava njihovo razumijevanje ciljeva grupe. Vođe terorističkih organizacija iskorištavaju siromaštvo i novače osobe koje su manje obrazovane i ne mogu naći dobre poslove (prema Gurr, 2005 u Çinar, 2009). Što se tiče ideologije, teroristi se ne vode niti jednom ideologijom nego ju koriste kao sredstvo privlačenja javnosti koja u tu ideologiju vjeruje. Oni trebaju bilo religijsku ili sekularnu ideologiju kako bi opravdali nasilje koje čine, privukli nove članove u svoje redove i mobilizirali ih za akciju (prema Ricardson, 2006 u Çinar, 2009). Pri donošenju odluke o ulasku u terorističke organizacije vrlo veliku ulogu ima okolina u kojoj pojedinac živi. Okolina je splet političkih, socijalnih, kulturnih i ekonomskih faktora koji utječu na psihi i motivaciju pojedinca. Iako je terorizam uvjetovan prvenstveno političkim i socijalnim aspektima, ne smiju biti zanemareni ni oni psihološki (Bilandžić, 2010). Zbog frustracije, izgubljene vjere u vladu, ljutnje pojedinci postaju novaci terorističkih organizacija (Çinar, 2009). Vođe se po svojim psihološkim karakteristikama izdvajaju od ostalih pripadnika organizaciji. Oni imaju menadžerske sposobnosti, odnosno moraju biti dobri govornici kako bi

ujedinili grupu, znati prenijeti i plasirati poruke izvučene iz politike, ideologije ili kulture u svrhu školovanja sljedbenika (prema Post, 2006 u Çinar, 2009). Također, imaju ključnu ulogu u prepoznavanju vanjskih neprijatelja i ujedinjavanju pojedinaca iz različitih zemalja u kolektivni identitet. U grupi osobni identitet biva podređen kolektivnom identitetu. Terorističke organizacije uvjeravaju svoje članove u ispravnost ciljeva za koje se bore kako bi ih u potpunosti prihvatili kao vlastite ciljeve, reguliraju međusobne odnose i traže međusobno povjerenje (Bilandžić, 2010).

4. Terorizam kao oblik socijalnog poduzetništva

Cilj diplomskog rada je prikazati vezu između terorizma i socijalnog poduzetništva. Naime, viđenje terorista kao socijalnih poduzetnika nije potpuno novo. Prema Abdukadirovu (2010) vođe terorističkih organizacija privlače ljudski i financijski kapital, dizajniraju i provode strategije djelovanja (poslovanja) te kao tradicionalni poduzetnici pronalaze nove izvore prihoda, preuzimaju rizik i uvode inovacije, a sve kako bi postojeća organizacijska struktura opstala i zacrtani ciljevi bili ostvareni. No, za razliku od tradicionalnih poduzetnika nisu motivirani profitom, nego primarno zadovoljavanjem društvenih potreba (Abdukadirov, 2010). Koristeći svoje poduzetničke vještine i poslovne strategije, na različite načine iskorištavaju vrijedna dobra i rupe u nacionalnim i međunarodnim gospodarskim strukturama te surađuju s legalnim i ilegalnim akterima, pa čak i s predstavnicima vlasti (Lemieux i Prates, 2011). Iako se terorističke organizacije često bave kriminalnim aktivnostima koje generiraju značajan profit (krijumčarenje droge ili ljudi), one nisu njihove glavne djelatnosti (Abdukadirov, 2010). Koriste se u svrhu subvencioniranja simboličkog nasilja, njihovog razloga postojanja (Abdukadirov, 2010).

S obzirom da nijedan ostvareni profit nije distribuiran (raspodijeljen) donatorima i osnivačima organizacije izvan ekvivalenta plaće ili pogodnosti, svrstavamo ih u neprofitne organizacije. Međutim, sama činjenica da su neprofitne organizacije je nedovoljna da bi se klasificirali kao socijalni poduzetnici jer to ne znači da njihova djelatnost služi općem dobru (Abdukadirov, 2010). Ukoliko su koristi proizašle iz neprofitnog djelovanja i simboličkog nasilja namijenjene široj zajednici, a ne članovima terorističke organizacije, mogu biti klasificirane kao djelatnosti u svrhu javnog dobra. Terorističke organizacije su kao i socijalni poduzetnici fokusirani na ostvarivanje

ciljeva javnog dobra. Također, obrana, kao i revolucije, koje su produkt kolektivnog političkog nasilja, mogu biti viđene kao javno dobro ako pridonose oslobođenju društva od druge opresivne elite ili stranih okupatora (Abdukadirov, 2010). Prema tome, terorističke organizacije vjeruju ili uvjeravaju javnost da svojim akcijama rade za javno dobro društvenih skupina koje su potlačene ili obespravljene. Koristi od terora su namijenjene za širu zajednicu koju terorističke organizacije zastupaju. Prikazivanjem terorističkih aktivnosti kao defenzivnih ukazuje se na to da teroristi izvršavaju dužnosti koje bi trebale spadati pod nadležnost vlade (Abdukadirov, 2010). Dok god su akcije u svrhu obrane društva, koje zastupaju, one bi trebale biti klasificirane kao javno dobro.

Naime, o ponašanju terorista kao socijalnih poduzetnika, tj. poduzimanju poduzetničkih aktivnosti ovisi kako njihova moć činjenja javnog dobra i pružanja potpore zajednici tako i njihovo preživljavanje kao organizacije. Prema tome, preuzimanje kontrole nad resursima (legalnim i ilegalnim) znatno utječe ne samo na sposobnosti preživljavanja grupe, nego i na sposobnost intenzivnije borbe za ostvarenje zacrtanih ciljeva (Lemieux i Prates, 2011). Kao ekonomski faktori, trguju sa širokim rasponom poslovnih partnera: s vojskom, lokalnim političarima, prijevoznim posrednicima, nacionalnim i međunarodnim nevladinim organizacijama, kriminalnim i drugim terorističkim skupinama. U Kolumbiji kriminalne organizacije dio svojih prihoda ostvarenih trgovinom drogom daju FARC-u (Revolutionary Armed Forces of Columbia³) u zamjenu za usluge i proizvode. Nadalje, dobro su poznate poslovne veze između ETA-e i napuljske mafije koje trguju kokainom u zamjenu za bombe i eksplozive. U Angoli, unatoč embargu na prodaju goriva pobunjenicima, konvoji vojnih tankera često prodaju gorivo za vrijedan novac. Na taj način, vojska je u stanju uspostaviti unosan posao s gorivom kojim kompenzira svoje loše plaće. Lokalne su vlasti također uključene u pregovore s pobunjenicima kako bi sačuvali svoje poslovanje koje je ključno za održavanje određenog stila života i povećanje političke potpore pružanjem zaposlenja i novca svojim biračima. Na primjer, liberijska vlada nadzire i štiti transport dijamanata RUF-a⁴ do Monrovia u zamjenu za velikodušnu isplatu. Takav

³ Gerilski pokret u Kolumbiji uključen u Kolumbijski oružani sukob od 1964. Djeluju i danas, a svoje operacije financiraju otmicama i otkupninama, iznudama, proizvodnjom i distribucijom ilegalnih droga i dr.

⁴ Revolutionary United Front je bila pobunjenička vojska u devetogodišnjem (1991.-2000.) ratu u Sierra Leoneu

opsežan krug sudionika i pristaša pruža teroristima ogroman društveni kapital pomoću kojega mogu razvijati ekonomske saveze ili održavati trgovinske veze u unosnim poslovima (droga, dijamanti, nafta, svila i sl.). Posljednje, ali ne i manje važno, omogućava im iskorištavanje labave ekonomske strukture pomoću iskustava i stručnosti poduzetnika koji podržavaju njihove ciljeve (Lemieux i Prates, 2011).

4.1. Strategije financiranja

Terorističke organizacije trebaju ostvarive ekonomske projekte kako bi njihovi politički povodi (razlozi) bili održivi. Oni, poput poduzetnika, usvajaju financijske strategije kojima maksimiziraju dobit povezanu sa svojim ciljevima. Njihove sposobnosti prikupljanja sredstava daleko nadmašuju troškove izvođenja napada, pa višak sredstava u velikoj mjeri ulažu u ekonomski razvoj kako bi zadržali odanost zajednice (Lemieux i Prates, 2011). Strukturalna kompleksnost (koordinacija), sofisticirani menadžment (komunikacija) i specijalizacija aktivnosti neminovno oblikuju financijske potrebe terorističkih organizacija (Lemieux i Prates, 2011). Prema tome, bilo kojoj terorističkoj organizaciji su potrebni i kratkoročni i kontinuirani resursi za kampanju terora (Lemieux i Prates, 2011).

R. Ehrenfeld (2003) je financijske aktivnosti terorističkih organizacija podijelila u dvije skupine: operativne i strateške (Lemieux i Prates, 2011). Kratkoročni izvori financiranja (niskoprofitne djelatnosti) se obično koriste za operativne svrhe. Fleksibilni su, teško ili nikako detektirani od strane policije i bankarskog sustava, odnosno ograničene nadležnosti. Prema tome, operativno financiranje je uvelike orijentirano na zadatak i ne zahtjeva sofisticirane izvore financiranja u svrhu podupiranja lokalnih jedinica ili decentraliziranih struktura kao što su pritajene jedinice (*sleeping cells*). Tu spadaju izdaci za terorističke napade koji zahtijevaju skromna ulaganja prikupljena legalnim ili ilegalnim niskoprofitnim aktivnostima (prema Warde, 2008 u Lemieux i Prates, 2011). Na primjer, Warde (2008) navodi troškove bombaških napada u Londonu i Madridu koji su koštali oko 15 000\$ svaki (Lemieux i Prates, 2011). Dok je izravna šteta učinjena bombaškim napadom ekonomski katastrofalna i nerazmjerna s troškovima proizvodnje (Harmon, 2002). Šteta počinjena vozilo bombom u Londonu 1996.⁵ godine procijenjena je na oko 75 milijuna funti (Harmon, 2002). S druge strane,

⁵ Vozilo bomba u londonskom Docklandsu 9. veljače 1996.- IRA je detonirala bombu u Canary Wharf-u jednom od dva glavna londonska financijska okruga. Taj događaj je označio kraj sedamnaesto mjesječnog

financiranje strateških ciljeva za podupiranje dugoročnih aktivnosti bolje strukturirane organizacije uključuje novačenje, treniranje, reklamiranje, održivost sadržaja i objekata kao što su kampovi za treniranje, društvene infrastrukture (škole, bolnice, vjerske institucije i udruge) i komunikacije (Lemieux i Prates, 2011).

Kako bi dodatno ekonomski oslabili svoje protivnike, njihove mete često postaju poslovne kompanije domaćih i stranih ulagača. Shvativši da poboljšanje ekonomskog stanja u državi smanjuje nezadovoljstvo, izvode akcije kako bi obeshrabrili ulaganja u industriju i omeli poljoprivrednu proizvodnju (Lutz i Lutz, 2006). U takve akcije ubrajaju se i otmice direktora multinacionalnih kompanija. Otkupnine koje su tražene u zamjenu za oslobođenje otetih korištene su u svrhu financiranja različitih pobunjeničkih pokreta. Također, osim direktora otimani su i strani radnici što je dovelo do povlačenja radnika i preseljenja poslovanja u sigurnije države. Samim su time prihodi dostupni vladi bili umanjeni, što dovodi do smanjenja sredstava za službe sigurnosti, socijalne i obrazovne programe (Lutz i Lutz, 2006). Na područjima u kojima je država zakazala zbog nedostatka sredstava, terorističke organizacije su u mogućnosti ponuditi svoje usluge široj populaciji te pridobiti nove simpatizere.

4.2. Inovativnost načina djelovanja

Terorističke organizacije reagiraju na promjene u političkom okruženju i kontinuirano napreduju u pregovorima o raspodjeli moći kroz povijest (Hoffman, 2006). Kako bi došli do cilja, često se prilagođavaju promjenama okoline, uvode inovacije u svoje poslovanje što je odlika i kvalitetnog poduzeća. Moraju mijenjati svoj *modus operandi* kako bi što učinkovitije primorali protivnike na ispunjavanje njihovih zahtjeva. Također, ukoliko se vlade prilagode njihovom načinu djelovanja i uspiju im zatvoriti postojeće prilike, teroristi nemaju izbora nego pronaći nove prilike (Abdukadirov, 2010). Tako se IRA pokazala majstorom inovacije kako bi se suprotstavila Velikoj Britaniji. Ponekad se oslanjala na tehnološka rješenja, a ponekad na ljudski čimbenik u rješavanju problema (Harmon, 2002). Ona koristi isto sredstvo, npr. eksploziv, na različit način. Harmon (2002) navodi primjere skromnih trgovačkih kamiona koji su u unutrašnjosti obloženi eksplozivom i mogu se neprimjetno zaustaviti

primirja. <https://stairnaheireann.wordpress.com/2014/02/09/1996-ira-ends-ceasefire-with-london-docklands-bombing-killing-two-and-injuring-100/> (6.12.2015.)

ispred cilja te zakopavanje bačvi punih umjetnog gnojiva ispod ceste i njihovo aktiviranje u trenutku prolaska mete. Osim bombaških napada, teroristi su skloni i oružju na nevelik razmak, s kojima je lako rukovati i lako ih se može sakriti, a svatko može kupiti takvo oružje u sportskoj trgovini ili robnoj kući u SAD-u (Harmon, 2002). Teroristički *modus operandi* se mijenjao od pojedinačnih otmica, otmica prijevoznih sredstava s taocima, automobilskih bombi pa sve do bombaša samoubojica i kemijskih plinova ovisno o potrebi ostavljanja što jačeg dojma kako bi političke protivnike primorali na ispunjenje njihovih zahtjeva.

4.3. Potpora

Postojanost terorističke organizacije povezana je s razinom uzdržavanja i financijske potpore koju prima od zajednice koju zastupa (etnička, vjerska zajednica) (Hoffman, 2006). Lemieux i Prates (2011) ih promatraju kao „nasilne klubove“ koji imaju funkciju dobrotvornih organizacija koje pružaju usluge koje vlada ne pruža. Oni su dovoljno prosperitetni da omoguće rješavanje financijskih problema s kojima se njihovi poklonici suočavaju. Ljudima koji ne mogu naći posao nude mjesto u svojim redovima i tako im pružaju šansu da se osjećaju korisnima i financijski neovisnima. Prema tome podrška terorističkoj organizaciji može ovisiti o njejoj sposobnosti da postigne ekonomske ciljeve kako bi osigurala budućnost i prosperitet svojih pristaša (Lemieux i Prates, 2011).

Kao i u socijalnom poduzeću vlada grupna kohezija. Individualni ciljevi su zamijenjeni grupnim ciljevima za postizanje većeg dobra za cijelu zajednicu. Dobro ustrojene terorističke organizacije, kao Baskijska domovina i sloboda (ETA), Hamas, Hezbollah i Irska republikanska armija (IRA), djelujući kao klubovi imaju pristup programima financijske potpore ili ekonomskih povlastica (Lemieux i Prates, 2011). Te programe iskorištavaju u svrhu potpore većini svojih aktivnih sastavnica i borbenog ustroja. Ono što ih čini nekim oblikom socijalnog poduzeća je to što se brinu i za članove na periferiji koji nisu direktno uključeni u rad organizacije. Što znači da profit usmjeravaju na poboljšanje životnih uvjeta naroda koji zastupaju, a ne koriste ga samo za boljitak svojih „djelatnika“. Također, financijska sredstva potrebna za opstanak i izvršavanje ciljeva prikupljaju donacijama od šire mreže pripadnika i simpatizera (Lemieux i Prates, 2011).

4.4. Rizik poslovanja i obavještajno djelovanje

Kao i socijalni poduzetnici, terorističke su organizacije izložene stalnom zahtjevu za prilagođavanje i razvijanje strategija poslovanja, stjecanje poduzetničkih vještina i zadržavanju financijske sposobnosti. Trend globalizacije i strukturna transformacija financijskih mreža omogućila im je jednostavnije trgovanje legalnim i ilegalnim dobrima na nekoliko tržišta bez diskriminacije aktera, bez obzira na prirodu onoga čime se trguje (Lemieux i Prates, 2011). Napoleoni (2005) ističe da je usvajanje novih strategija financiranja dovelo do promjene vrijednosti i strukture terorističke grupe. Pred vođe su postavljeni zahtjevi za usvajanje sofisticiranijih menadžerskih i poduzetničkih vještina kako bi mogli inovativno odgovoriti na zahtjeve globalne okoline (Lemieux i Prates, 2011). Terorističke organizacije su uvidjele svoju priliku u iskorištavanju vrijednih roba, nestabilnosti ili ranjivosti nacionalnih i međunarodnih ekonomskih struktura te surađuju s legalnim i ilegalnim akterima, pa čak u nekoj mjeri s predstavnicima vlasti (Lemieux i Prates, 2011). Tako su razvili solidnu bazu financija koje održavaju njihove organizacije i razloge djelovanja živima. Rizik uključenosti u legalne i ilegalne ekonomske strukture iziskuje pristup značajne grupe pripadnika s raznolikim socijalnim kapitalom⁶ koji može biti korišten u svrhu održivosti grupe.

Kao što dobri poduzetnici pomno promatraju, pa čak i špijuniraju svoje konkurente, tako i terorističke organizacije proučavaju špijunažu i uvježbavaju se u kontrašpijunaži (Harmon, 2002). Nastoje doznati sve o neprijatelju, od strateških ciljeva na nacionalnoj razini do djelatne i taktičke razine. Svoje akcije pomno planiraju, sagledavajući moguće koristi, štete i rizike, kao i poduzetnici nove poslovne poduhvate. Također, koriste se računalom kako bi lakše vodili evidenciju o članstvu, ciljevima i financijama te elektroničku poštu kako bi slali nezakonite propagandne materijale članovima, sponzorima i široj javnosti (Harmon, 2002).

Nadalje, vođe terorističkih organizacija su u većini slučajeva iz višeg srednjeg sloja društva i imaju više obrazovanje te je njihova pripadnost organizaciji stvar

⁶ Prema Putnamu (1995, u Šalaj, 2007) socijalni kapital se odnosi na obilježja društvene organizacije kao što su veze, norme uzajamnosti i povjerenje koje potiču koordinaciju i suradnju radi zajedničke koristi. Među sociolozima dominiraju definicije u kojima je naglašena dimenzija mreža povezanosti, pa tako npr. A. Portes (1998) definira socijalni kapital kao sposobnost aktera da sebi osigura određenu korist na temelju članstva u socijalnim mrežama i drugim oblicima socijalne strukture.

vlastitog izbora. Vođeni su altruističkim, prosocijalnim razlozima, kako bi pomogli svom društvu obraniti se od za njih ugrožavajućih izvora, a ne osobnim koristima. To su osobine koje povezuju socijalnog poduzetnika i terorističke organizacije. Obrazovanje čini njihove političke argumente racionalnima i dobro sročanima (Harmon, 2002). Na primjer, analitičari sigurnosti i novinari Islamsko sveučilište u Gazi često nazivaju rasadnikom Hamasa (Harmon, 2002).

5. Studije slučaja

U ovom istraživanju primijenjena je metoda studije slučaja za prikupljanje informacija o pojedinačnim slučajevima kroz određeni vremenski period, te za detektiranje promjena koje su se možebitno tijekom tog perioda dogodile. Inače, ovaj je vid istraživanja koristan za studije u kojima se postavljaju pitanja kako i zašto se nešto događa te kada je u žarište postavljen suvremeni fenomen unutar nekog konteksta stvarnog života (Yin, 2007), kao što je ovdje slučaj. Takva pitanja bave se funkcionalnim vezama koje treba utvrditi u vremenu. Također, za upotrebu metode studije slučaja važna je prethodna razrada teorije, stoga je u pripremi za provedbu istraživanja napravljen teorijsko – konceptualni okvir relevantan za samu temu ove studije. Osim toga, odabran je dizajn s više slučajeva, upravo jer odabrane organizacije imaju određenu svrhu unutar općeg okvira istraživanja, ali i kako bi se povećala vanjska valjanost nalaza s obzirom na one koji su mogli biti dobiveni na temelju samo jednog slučaja (Yin, 2007). Pritom su svi slučajevi poimani jednako, to jest, slijeđena je logika replikacije. Svaki pojedinačni slučaj sastoji se od cjelovite studije u kojoj se traže konvergentni podaci u smislu činjenica i zaključaka o slučaju. Oni zatim postaju informacije kojima je potrebna replikacija putem drugih uključenih slučajeva. Rezultati su promatrani kako pojedinačno, tako i kroz sumarni presjek svih slučajeva. Kako bi prikupljeni podaci bili relevantni korišteno je više izvora podataka koji su se podudarali u istom nizu činjenica ili nalaza. Na taj su način povezana postavljena pitanja, relevantna teorija, prikupljeni podaci te na temelju svega toga doneseni su zaključci.

Prema definicijama socijalnog poduzetništva korištenim u radu izdvojeni su indikatori čija se prisutnost istraživala kod odabranih terorističkih organizacija. Budući da socijalno poduzetništvo predstavlja primjenu poduzetničkih načela inovativnosti, preuzimanja rizika, stvaranje ekonomske i socijalne vrijednosti koje se koriste za dobrobit određenih potlačenih skupina izdvojena su četiri indikatora: inovacije *modusa*

operandi, ekonomske strategije djelovanja (stvaranje ekonomske vrijednosti), propaganda te potpora i obavještajno djelovanje pomoću kojih će se dokazati je li terorizam forma socijalnog poduzetništva. Hamas, Irska republikanska armija i Oslobođilački tigrovi tamilske domovine su izabrani za prikaz studijom slučaja jer se bore za dobrobit potlačenih skupina na području svog djelovanja kao što to prema definiciji rade i socijalni poduzetnici.

5.1. Irska Republikanska Armija

5.1.1. Povijest nastanka i ciljevi

Irska Republikanska Armija je teroristička organizacija proizašla iz višestoljetne političke i ekonomske dominacije Velike Britanije nad Irskom. Početak sukoba datira iz davne 1171. godine od kada je Irska izgubila svoju neovisnost nakon engleske invazije na njen teritorij (Bilandžić, 2006). Englezi su ju nastojali pretvoriti u svoju koloniju zbog straha od napada Francuske i Španjolske preko njenog teritorija. S ciljem osiguranja svojih granica uveli su politiku „plantationa“ koja je podrazumijevala čišćenje domicilnog stanovništva sa sjeveroistočnog dijela Irske, konfiskaciju njihove imovine i naseljavanje tih područja doseljenicima iz Engleske i Škotske (Bilandžić, 2004). Krajem 18. st. obespravljenost je potaknula katolike na ustanak protiv engleske moći. Jedini trajni način eliminacije prijetnji britanskoj sigurnosti Englezi su vidjeli u stvaranju unije s Irskom (Bilandžić, 2010). Budući da većina irskog naroda nikad nije prihvatila ujedinjenje s Britanijom u 19. st., među katolicima se razvio snažan pokret za irsku samoupravu. Smatrajući to prijetnjom svojim interesima, protestanti su 1913. formirali Ulsterske dobrovoljce, kojima je cilj bio oružanim putem onemogućiti uspostavu samouprave (Bilandžić, 2006). Kao direktan odgovor na nasilje Ulsterskih dobrovoljaca, stvoreni su Irski dobrovoljci, kojima je cilj postići političke promjene nasilnim sredstvima (Bilandžić, 2010). Budući da vide sami sebe kao silu, čija je odgovornost djelovanje u ime obespravljene katoličke zajednice (Lynch, 2008), tri godine kasnije, pokrenuli su Uskrsni ustanak i proglasili Irsku Republiku (Bilandžić, 2006).

Primarni cilj irskih paravojnika do danas je ostao uspostava Irske Republike na području cjelokupnog irskog otoka (Bilandžić, 2004). Što su Britanci krvavije gušili ustanke, to je irski pokret više jačao. Uočivši kako nema drugog rješenja sukoba, 1920.

Britanci donose Zakon o upravljanju Irskom kojim je irski otok godinu dana kasnije podijeljen na dva dijela: Sjevernu Irsku (Ulster) i neovisnu Slobodnu Irsku Državu (kasnije Republika Irska) (Chaliand i Blin, 2007). Sjeverna Irska je ostala sastavni dio Ujedinjenog Kraljevstva te bila pod apsolutnom dominacijom unionista (protestanata), unatoč tome što su 1/3 (oko 38%) stanovništva činili katolici (Bilandžić, 2010; Chaliand i Blin, 2007). Osnovni povod početka sjevernoirskog sukoba je dugogodišnja diskriminacija katolika i oduzimanje ikakvih političkih prava i prava na zapošljavanje, stan itd. (Bilandžić, 2006). Lokalne su vlasti imale važnu ulogu u kontroli dodjeljivanja posla i stanovanja, tj. bili su možda i najveći poslodavci na tom području, a zapošljavali su samo protestante (Hewitt, 1981). Diskriminacija je bila najvidljivija u namještanju rezultata izbora, uskraćivanju glasačkih prava svima koji ne posjeduju nekakvo vlasništvo, a katolici su većinom živjeli kao podstanari, za razliku od protestanata (Bowyer Bell, 1973; Hewitt, 1981). Iako su katolički zahtjevi za poboljšanjem vlastitog položaja bili legitimni i utemeljeni, građanski marševi su pretvoreni u neuobičajeno nasilje koje je eskaliralo na obje strane (Hart, 2003). Krajem 60-ih britanska vlada je poslala vojsku u privremenu misiju na područje Sjeverne Irske. Unatoč prvotnom zadatku zaustavljanja nasilja i razdvajanja zaraćenih strana, u sukobu 30. siječnja 1972. godine (*Bloody Sunday*) vojska je ubila nenaoružane irske civile. Kao odgovor na takvo nasilje IRA je izvela nekoliko bombaških napada (Chaliand i Blin, 2007) što je potaknulo Britansku vladu da iste godine ukine sjevernoirske institucije vlasti i uvede izravnu upravu. Vojska se na tom području zadržala do danas (Bilandžić 2006).

Od trenutka nastanka Irski republikanski pokret ima jedan cilj: oslobođenje od britanske vladavine i uspostava neovisne Irske republike (Bilandžić, 2010). Početkom 20. st. stvorena su dva krila republikanskog pokreta: Sinn Fein (političko krilo) i Irska Republikanska Armija (oružano krilo) (Bilandžić, 2006). Iako je IRA posvećena uspostavi jedinstvene irske države pomoću nasilja, što nije izvorni cilj Sinn Feina, postoji snažan međusoban utjecaj tih dijelova koji se ogleda u politizaciji IRA-e (Privremene IRA-e) i militarizaciji Sinn Feina (Bilandžić, 2010). Za njih je karakteristična promjena strateškog djelovanja u rasponu od dominantnog vojnog, oružanog, nasilnog djelovanja, preko kombiniranog vojno-političkog djelovanja do odricanja od nasilja i posvećenosti isključivo uporabi političkih sredstava (Bilandžić, 2006). Ta je promjena dovela do razvoja Sinn Feina kao političkog krila PIRA-e koji se

koristi političkim sustavom kao sredstvom unapređivanja i ostvarivanja ciljeva republikanaca (Bilandžić, 2010).

5.1.2. Propaganda

PIRA-ina strategija nasilja, teroriziranja i uništavanja obuhvaća tri kategorije aktivnosti: obranu katoličkog pučanstva u Sjevernoj Irskoj, ofenzivne operacije spram britanskih ciljeva te odmazdu kao odgovor na napade sjevernoirskih protestanata i Britanaca na katolike i PIRA-u (Bilandžić, 2004). Kako sve terorističke organizacije nastoje ozloglasiti i uništiti vladu pribjegavaju, korištenju političke propagande, stvaranju novih skupina aktivista, pa čak i oblikovanju političkih saveza s priznatim političkim strankama što je slučaj sa Sinn Feinom (Harmon, 2002). PIRA-ine novine *An Phoblacht* (Republikanske vijesti) osim u Dublinu prodaju se po cijeloj Europi, a mogu se kupiti u New Yorku (Harmon, 2002). Također, objavljene članke preuzimaju urednici njima naklonjenih novina, poput irskog Irish People tjednika sa središtem u New Yorku (Harmon, 2002). Nadalje, časopis The Volunteer se sastojao od praktičnih savjeta (o požarima, samom pokretu, postavljanju nagaznih mina itd.) i tekstova čija je zadaća podizanje optimizma među pristašama (Townshend, 1979). Takvi tekstovi su sadržavali poruke kao što je: „Republika Irska postoji i postojat će“ (Townshend, 1979). Budući da se nalazimo u informatičkom dobu, PIRA je prilagodila svoju strategiju propagiranja. Danas se na Internetu mogu pročitati izabrani članci *An Phoblacht-a*⁷, a Provosi Sinn Feina i republikanski Sinn Fein imaju svoje web stranice (Harmon, 2002).

5.1.3. Ekonomske strategije djelovanja

Što se tiče ekonomskih strategija one su se kroz vrijeme mijenjale. Već je spomenuto kako su troškovi izvođenja terorističkih napada mali, dok izravna šteta po imovinu može biti ekonomski katastrofalna. Tako je IRA-in terorizam usmjeren na ekonomsko iscrpljivanje Engleske s ciljem uvjeravanja javnosti Velike Britanije da je Sjeverna Irska mnogo veći trošak nego dobitak u financijskom i ljudskom smislu (Harmon, 2002). Na taj način želi se probuditi pritisak javnosti na britanske vlasti, sa zahtjevom da odustanu od držanja Sjeverne Irske pod svojom moći. IRA je koristeći jeftina sredstva napada: TNT, raketne bombe, kemijske smjese ekonomski izmučila

⁷ Mjesečni časopis koji izlazi u Irskoj. Objavljuje ga Sinn Fein, a sadrži tekstove vezane uz glavne vijesti iz Irske i politike. Prvi irski časopis dostupan i u *on-line* izdanju.

Veliku Britaniju. Na primjer, šteta koju je počinilo vozilo-bomba u londonskom Docklandsu procjenjuje se na oko 75 milijuna funti (Harmon, 2002). Vlada Velike Britanije mnogo izdvaja za sigurnost građana Ulstera. Svake godine potroše 3,5 milijardi funti kako bi očuvali gospodarstvo, javnu upravu i socijalne programe na tom području (Harmon, 2002). Na taj način vlada vodi ekonomsku strategiju koja obuhvaća javne investicije i pomoć kojima se suprotstavljaju terorizmu (Harmon, 2002). Kako bi oslabila takvu strategiju IRA-ine mete postale su i lokalne i strane poslovne tvrtke i industrija. Njezine su akcije utjecale na povećanje gospodarske nestabilnosti i smanjenje budućih stranih investicija što je dovelo do smanjivanja priljeva sredstva koja vlada može izdvajati za gospodarstvo, socijalne programe i javnu upravu (Lutz i Lutz, 2006). Povećanjem nezadovoljstva građana uslugama javnog dobra koje im osigurava vlada, raste i povećanje potpore IRA-i koja osigurava pružanje usluga u područjima u kojima je vlada zakazala.

Nadalje, turizam može biti jedna od najvećih ekonomskih meta ukoliko povećava zaposlenost i priljev novca u državnu blagajnu. Terorističke akcije napada na turiste i turistička odredišta ostavljaju posljedice na ekonomiju države povećanjem lokalne nezaposlenosti i smanjenjem resursa vlade za borbu protiv terorizma. Zbog nesposobnost vlade za ostvarivanje sigurnosti za svoje građane, oni se okreću onima koji im je mogu pružiti. Već je 1800-tih jedan od ciljeva napada irskih pobunjenika bio turizam što ju je učinilo najmanje poželjnom za stanovanje u Britanskom carstvu i ujedno najskupljom (Lutz i Lutz, 2006).

Osim nerazmjera između troškova izvođenja napada i ekonomske štete koju prouzroče, važno je spomenuti i ekonomsko djelovanje kojim IRA, osim što zapošljava katolike u Sjevernoj Irskoj, stječe financijsku dobit kako bi mogla financirati svoje ciljeve. Ona je imala monopol nad tvrtkama koje se bave prijevozom u katoličkim područjima Sjeverne Irske (Lemieux i Prates, 2011). Tijekom 70-ih i 80-ih bila je vlasnik 350 taksija i zapošljavala više od 800 vozača katoličke vjeroispovijesti u područjima teške ekonomske situacije. Također, posjeduju zadruga, supermarkete i trgovine robom koje podupiru katoličku zajednicu u velikim gradovima Sjeverne Irske (Lemieux i Prates, 2011). Teroristička organizacija se bavi tim aktivnostima kako bi pružila pomoć zajednicama koje se suočavaju s teškim ekonomskim uvjetima i uskraćivanjem životno važnih potreba te javnih usluga (Lemieux i Prates, 2011).

Brigom i omogućenim pristupom osnovnim životnim potrebama zajednicama koje zastupaju zauzvrat dobivaju velik broj pristaša koje u njima vide spasitelje.

5.1.4. Inovacije *modus operandi*

Kao što se socijalno poduzeće prilagođava zahtjevima okoline i tržišta, tako se i IRA prilagođava okolnostima stalno mijenjajući metode djelovanja. Oni su za svoje napade koristili snajperiste, kamione obložene eksplozivom, zakopane bačve gnojiva koje se aktiviraju malim punjenjem semtexa, jednog od najsmrtonosnijih gipkih kemijskih eksploziva (Harmon, 2002). Budući da se Britanija svojim protumjerama i razrađenim taktikama suprotstavljala IRA-i, ona je svojim inovacijama iznova iznenađivala. Ponekad su se u napadima oslanjali na tehnološka rješenja, a ponekad na ljudski faktor. Na primjer, na napad britanskih helikoptera odgovarali su sa strojnicama i minobacačima. Minobacače najčešće sklapaju u kućnoj izradi u podrumskim radionicama, bez velikog troška, a oni prouzroče velike štete (Harmon, 2002). *Modus operandi* karakterističan za njih je i dvostruko bombardiranje ili dvostruki učinak koji djeluje na principu bacanja druge bombe koja pogađa ljude kada trče na mjesto gdje je pala prva (Harmon, 2002).

Također, nakon što su pojačane mjere sigurnosti zbog kamiona bombi, kako bi se bolje približili cilju napada, otimali su članove obitelji protivnika IRA-e i prijetili im smrću dok jedan dragovoljno ne pristane biti samoubojica (Harmon, 2002). Sada su ti dragovoljci vozili kamione prema cilju pod najstrožim nadzorom i detonirali ga prije nego što su snage sigurnosti stigle djelovati. Prilagodba nastalim uvjetima kao napredak u razvoju sredstava i promjeni načina djelovanja u novije vrijeme u odnosu na početke jasno je vidljiv. Najčešći tip vojnog djelovanja početnih IRA-inih snaga bio je napad oružjem, dok su mete često bile kuće veleposjednika. Glavno oružje korišteno u takvim napadima su bile puške i pištolji kojima su IRA-ine jedinice bile dobro opskrbljene (Townshend, 1979). Na početku su napadi ostavljali manji utisak na javnost jer se radilo o izoliranim slučajevima, a kasnije su ostavljali sve veći utisak zbog brojnosti žrtava i sve veće razornosti korištenih sredstava.

5.1.5. Potpora i obavještajno djelovanje

Kako bi opstala IRA se povezala sa stranim marksističko-lenjinističkim terorističkim skupinama kao što su PLO i Libija (Harmon, 2002). Prisustvuje međunarodnim terorističkim sastancima, šalje novake na uvježbavanje u udaljene zemlje i skuplja prihod u zemljama izvan dometa britanske policije (Harmon, 2002). Njeno djelovanje obuhvaća četiri područja: Sjevernu Irsku, Britaniju, Kontinent i Ameriku. U Sjevernoj Irskoj borba je najžešća, na Kontinentu su povremeni ciljevi udara britanske postrojbe s NATO-om, dok je Amerika izvor financijske, političke i obavještajne potpore (Harmon, 2002). Također, opstanak IRA-e ovisi i o podršci katoličke zajednice za koju se bori. Ta podrška, odnosno bliske veze sa zajednicom predstavljaju važan izvor obavještajnih materijala dobivenih izvana koji im omogućuju određivanje ciljeva napada i smanjenje razlike u moći između vlade i pobunjenika (Townshend, 1979).

Kao i svako uspješno poduzeće, osim svojih prednosti, moraju uvidjeti i svoje slabost i nedostatke te ih pokušati svesti na minimum. Iz dugogodišnje uspješne djelatnosti britanske obavještajne službe i njezina ubacivanja u redove IRA-e proizašao je zahtjev za protuobavještajnim djelatnostima IRA-e (Harmon, 2002). *Zelena knjiga* nabroja opasnosti koje su prijatnija organizaciji i daje „upute“ novacima kako se ponašati na javnim mjestima kako ne bi postali magnet za snage sigurnosti (Harmon, 2002). U njoj su, također, razrađene tehnike za odolijevanje ispitivanjima. One uključuju temeljito obrazovanje o idealima pokreta IRA-e i psihološke trikove radi ublažavanja izolacije i fizičke boli (Harmon, 2002).

5.2. Hamas

5.2.1. Povijest nastanka i ciljevi

Hamas je akronim za militantnu islamističku skupinu Harakat al-Musqawamat al-Islamiyyah što znači Islamski pokret otpora (Gray, 2010; Szekely, 2015). Osnovao ga je šejk Ahmed Jassin 1987. godine kao ogranak Muslimanskog bratstva (Gray, 2010; Bilandžić, 2010). Osnovni cilj Hamasa je rješenje palestinskog pitanja eliminacijom Izraela i stvaranjem palestinske islamističke države na području Izraela, pojasa Gaze i Zapadne obale (Abu-Amr, 1993). Od trenutka svog nastanka jedan je od središnjih aktera palestinsko-izraelskog sukoba. Taj sukob datira s kraja Prvog svjetskog rata kada

su Britanci zatražili arapsku podršku kako bi srušili Osmansko carstvo koje je vladalo tim prostorom (Bilandžić, 2010). Zauzvrat im je obećana pomoć u ostvarenju palestinskih nacionalnih pitanja, no istovremeno je i Židovima obećano rješenje pitanja na području Svete zemlje što je potaknulo njihovo naseljavanje na palestinsko područje (Bilandžić, 2010). Sve to dovelo je do međusobnih sukoba i arapskih ustanaka (1929., 1936.) koje su Britanci ugušili te podijelili područje Transjordanije i Palestine (Bilandžić, 2010).

Nakon Drugog svjetskog rata, pod pritiskom novog međunarodnog poretka i nestabilnosti na tom području, Britanci prepuštaju mandat novonastalim Ujedinjenim narodima. UN je odlučio podijeliti palestinsko područje na tri dijela: palestinsku (arapsku) državu, židovsku državu i područje Jeruzalema koje je bilo pod međunarodnom jurisdikcijom. Arapske države i Palestinci su odbili rješenje UN-a smatrajući da cijelo područje pripada njima što je dovelo do eskalacije nasilja (Bilandžić, 2010). S danom isteka britanskog mandata, David Ben Gurion je proglasio Izrael neovisnom državom. Iako je novonastala država priznata od strane SAD-a i međunarodne zajednice, arapske države objavile su joj rat. U prvom arapsko-izraelskom ratu Izrael je zauzeo gotovo 80% ukupnog palestinskog područja, pojas Gaze pripojen je Egiptu, a Zapadna obala Jordanu čime su Palestinci postali narod bez zemlje (Bilandžić, 2010).

Do danas početni cilj Hamasa ostao je netaknut, a napori kako bi se on postigao ulažu se na tri polja: političkom, socijalnom i vojnom (terorističkom) (Gray, 2010). Hamasova Povelja koja se sastoji od 36 članaka duhovna je i politička objava rata Izraelu i drugima koji se protive stvaranju vjerske države Palestine (Harmon, 2002). Njome su određeni ciljevi, ideologija, strategije i metode, kao i Hamasov položaj prema drugim islamskim pokretima ili PLO-u (Harmon, 2002). Njegov politički program je mješavina religijskih načela i nacionalnih težnji s ciljem postanka lidera šireg panislamističkog i panarapskog međunarodnog pokreta. U početnom razdoblju, akcije Hamasa bile su dominantno socijalno-karitativno-religijskog karaktera usmjerene širenju islama kao načina života među Palestincima (Bilandžić, 2010). Međutim, tijekom prvog palestinskog ustanka, na području Gaze oformljeno je vojno krilo Majd (*glory* na arapskom) čime je dobio obilježje nasilne radikalne fundamentalističke organizacije (Bilandžić, 2010; Szekely, 2015). Iako većinu svog vremena i financijskih

resursa ulažu u svoje operacije, znatan dio troše na izgradnju i rad bolnica, obrazovne programe i ostale programe socijalne pomoći namijenjene običnim Palestincima u pojasu Gaze (Abdukadirov, 2010).

5.2.2. Socijalno djelovanje i potpora

Na političkom i socijalnom polju djeluju javne grupacije koje su zadužene za obavljanje političkih, administrativnih, socijalnih i propagandnih poslova te prikupljanje financijskih sredstava i novačenje članova, dok je vojno krilo zaduženo za izvršavanje terorističkih akata (Bilandžić, 2010). Hamasovo socijalno krilo potječe od Muslimanskog bratstva koje je iz iskustva naučilo da fokusiranjem aktivnosti na obrazovanje i propovijedanje ne privlače pozornost nacionalne i internacionalne vlade što im omogućava nesmetano bavljenje drugim nelegalnim aktivnostima (Gray, 2010). Osnivač Hamasa, Ahmed Jassin je predvodio Islamski centar Mujamma (*Islamic Center*), ustanovu socijalne skrbi u području Gaze koja nudi sportske sadržaje, aktivnosti za mlade i sl. (Szekely, 2015). Postoji i danas kao jedna od najuspješnijih Hamasovih ustanova. Prerasla je u temeljni sustav socijalnih organizacija na području Zapadne obale i pojasa Gaze. Također, taj sustav podržava vojno krilo nudeći mu paravan za raspolaganje financijskim sredstvima, šireći propagandu, novačenjem i zapošljavanjem ekstremista te pružanjem logističke potpore (Gary, 2010). Pružanjem sredstava za izvođenje terorističkih aktivnosti Hamasu je omogućen nastavak ostvarenja zacrtanih ciljeva uništenja Izraela (Gray, 2010).

Kako bi Hamas postigao cilj rušenja Izraelske države, nužna je radikalizacija stanovništva (Gray, 2010). U tu svrhu koriste strategiju kritiziranja PLO-a i njegovu sekularnu politiku kojom zastupa uspostavljanje Palestinske države koja će koegzistirati sa Izraelom (Abu-Amr, 1993). Sam proces radikalizacije i islamizacije sekularnog palestinskog društva pospješuju životni uvjeti i stupanj siromaštva koji su takvi da je bilo koji oblik pomoći dočekan raširenih ruku. Naime, Hamas je pridobio pristaše uvidjevši priliku da kroz razne dobrotvorne organizacije i druge institucije pruži pomoć Palestincima u području gdje je vlada neuspješna. U tom pogledu djeluje na principu socijalnog poduzeća, tj. cilj mu je poboljšati uvjete života i dobrobit naroda kojeg zastupa, ali to može činiti samo ukoliko poveća i financijska sredstva kojima raspolaže.

Hamasove organizacije socijalne skrbi (pomoći) su na palestinskom području naišle na plodno tlo, tj. izvor su potrebnih ljudskih i financijskih resursa. Na temeljima Muslimanskog bratstva Hamas je imao priliku izgraditi opsežnu infrastrukturu kako bi proširio javnu bazu za svoje operacije (Abu-Amr, 1993). Stoga, jasno je kako su brojni dječji vrtići, društveni i sportski kubovi, knjižnice pa čak i sveučilišta pod njegovim pokroviteljstvom (Abu-Amr, 1993). Na čelu tih institucija i neizostavno, džamija su aktivisti Hamasa koji aktivnosti institucija koriste kako bi proširili svoj utjecaj, ideje i naposljetku u svoje redove regrutirali palestinsku mladež koja ih pohađa (Gray, 2010). Primjer takve regrutacije su bombaški napadi izvedeni 2003. godine koji su izveli članovi nogometnog tima povezanog s džamijom koju vodi Hamas (Gray, 2010). Također, Dab al-Rakmah, škola i kulturni centar u Gazi koristi svoju zgradu kako bi pronašao novake (Gray, 2010). Projekti kojima se financira zdravstvo, socijalna skrb, obrazovanje, ali i prikriveno teroristički napadi, igraju ključnu ulogu u izgradnji simpatije i zadobivanju podrške u mjesnoj zajednici (Levitt, 2006). Ljudi ih vide kao one koji im donose hranu (Levitt, 2006). Naime, pomoć u hrani pružaju i neprofitne organizacije povezane s Hamasom, uključujući i mljekaru u Nablusu i pekaru u Ramahllai (Szekely, 2015).

Organizacije koje su pod upravom Hamasa zapošljavaju svoje članove, nudeći im legitimne pozicije unutar dobrotvornih organizacija kao masku za sudjelovanje u terorističkim aktivnostima (Gray, 2010). Neki primjeri uključuju članove odbora koji su sudjelovali u prijenosu materijala za izradu bombi, pružali sklonište i pomoć bjeguncima te bili uključeni u nabavu i transfer oružja (Gray, 2010, Levitt, 2006). Strategija Hamasovog poslovnog djelovanja uključuje i iskorištavanje prijevozne mreže United Nations Relief Works Agency, UN-ove agencije osnovane za pomoć Palestincima (Gray, 2010). Direktor te agencije priznao je kako su prijevozna sredstva za prijevoz zaliha hrane korištena u svrhu prijevoza oružja, eksploziva i naoružanih ekstremista koji izvode terorističke napade (Gray, 2010).

5.2.3. Propaganda i obavještajno djelovanje

Nekoliko knjižnica koje financira Hamas na području Zapadne obale koriste se kao sredstvo za širenje propagande (Gray, 2010). Tiskani propagandni materijal na tom je području poticao *intifadu*, a uspijeva i danas prodrijeti do publike (Harmon, 2002). Također, izdaju izvješća, brošure i letke koji su se bavili pitanjima koja utječu na

svakodnevni život Palestinaca potičući ih na otpor i pobunu te slave mučeništvo (Hoffman, 2006). Budući da džamije ostaju otvorene cijeli dan, mogu biti korištene kao mjesto za političko djelovanje, daleko od očiju izraelskih vlasti (Gray, 2010). Nadalje, bolnice pružaju kemikalije pomoću kojih se izrađuju eksplozivi. Pružanje pomoći je savršena prilika za Hamas da širi svoju ideologiju i zadobije simpatije onih kod kojih je to teže postići drugim sredstvima (Gray, 2010).

Treba napomenuti da vojne akcije Hamasa nisu samo napadačke, nego svojim djelovanjem pregovaračke političke frakcije dovode u neugodan položaj s ciljem jačanja svoje pozicije kao jedne od glavnih palestinskih snaga bez koje se ne može postići nikakav sporazum (Abu-Amr, 1993). Također, vodstvo i odbori Hamasa bili su zadušeni i za politička pitanja te pitanja sigurnosti (Abu-Amr, 1993). Osim što su koristili protuobavještajno djelovanje uspješnom infiltracijom u ministarstva obrazovanja palestinskih vlasti, podmitili su palestinske obavještajne agente kako bi došli do ključnih obavještajnih informacija. Za iznos od 1500-3000\$ dobivali su obavještajne informacije o mogućim uhićenjima (Levitt, 2006). Kako su od početaka djelovanja bili suočeni s gubitcima članova zbog uhićenja i deportacija bili su prisiljeni okrenuti se politici. Stoga, sponzoriraju političke skupove i forume koji također služe za širenje njihovog utjecaja (Abu-Amr, 1993).

Hamas ne želi privući u svoje redove samo mladiće, nego djecu, žene i cijele obitelji jer je preko socijalnih usluga na njih lakše utjecati (Levitt, 2006). Najpoželjniji operativci za terorističke organizacije su djeca i žene zbog nevinosti njihove pojave. Manje pobuđuju sumnje policije i vojske što im omogućava da lakše postanu nevidljivi u gužvi (Gray, 2010). Naravno, na njih je lakše utjecati i jednostavnije ih regrutirati za samoubilačke napade (Gray, 2010). Metode radikalizacije su korištene od osnovnih razina obrazovanja pa sve do visokih i obrazovanja vezanog uz džamije, stoga propaganda, skupovi i studentska udruženja u korist Hamasa postoje na većini palestinskih sveučilišnih kampova (Gray, 2010). Središnji cilj propagandne kampanje čija su ciljana publika djeca je desenzibilizacija istih na nasilje, kako bi ga slavili i sudjelovali u njemu (Levitt, 2006).

Sljedeći primjere Muslimanskog bratstva, organiziraju i putovanja za studente kao na primjer posjet Kupole na stijeni – džamije u Jeruzalemu (Abu-Amr, 1993). Od

najranije dobi djeca su pod utjecajem slavljenja vrline smrti za Alaha (Levitt, 2006). Prikazuju im se slike i video materijali s bombašima samoubojicama. Jedan od poznatijih primjera je snimljeni video pod nazivom „Living will“. U njemu prva žena bombaš samoubojica (majka dvoje djece) objašnjava svoju želju da postane samoubojica koja joj se javila još u drugom razredu osnovne škole (Levitt, 2006). Međutim, mnoge žene u samoubilačkom napadu vide spas od bijednog i lošeg života pa su, također, lake mete za regrutaciju. Iskorištavaju ih i za krijumčarenje oružja, naoružanja i eksploziva ispod odjeće (Levitt, 2006). Po uzoru na mnoge terorističke organizacije, svoju propagandu šire i putem Interneta. Na primjer, web stranica Qassem Brigades sadrži dio posvećen poginulim borcima, bogat slikama i video materijalima, dok na YouTube-u ne manjka sadržaja koji slave Hamasove operacije (Szekely, 2015).

5.2.4. Ekonomske strategije djelovanja

Hamas ima potporu Muslimanskog bratstva u Jordanu u političkom, moralnom i materijalnom smislu, te islamskih pokreta u Egiptu, Saudijskoj Arabiji, Sudanu, Alžiru i Tunisu te dakako Islamskih zajednica i organizacija u SAD-u i Europi (Abu-Amr, 1993). Iako su rashodi Hamasa ograničeni na Zapadnu obalu i pojas Gaze, oni se povećavaju iz dana u dan, paralelno s rastom njegovih aktivnosti i veličinom organizacije (Abu-Amr, 1993). Kao i socijalna poduzeća, financijski ovisi o brojnim izvorima, pogotovo o lokalnim doprinosima, donacijama pojedinaca, islamskih pokreta iz inozemstva te pojedinih vlada (Abu-Amr, 1993). Financijska pomoć i oružje mogu dolaziti kako od privatnih donatora, moljakanja preko web stranica tako i od stranih država te privatnih skupina s međunarodnim vezama (Harmon, 2002). Izvori financijskih doprinosa u okupiranim područjima potječu od izravnog doprinosa pokretu i od zekata⁸ danog odborima ili fondacijama pod nadzorom Hamasa (Abu-Amr, 1993). Novac od zekata se koristi za pomoć siromašnima, gradnju džamija i škola te za drugi dobrotvorni rad (Abu-Amr, 1993). Nadalje, financijska potpora kako bi se oduprli izraelskoj okupaciji i ojačali islamski pokret protiv sekularnih snaga stiže od strane međunarodnih islamskih pokreta iz Jordana, Egipta, Saudijske Arabije, Sudana, Irana,

⁸ Jedan od pet stupova islama. Obvezni vjerski prinos koji su dužni jednom godišnje dati muslimani i muslimanke. Daje se za potrebe muslimanske zajednice, te označava čišćenje imetka od nečistoća kao pripreme za njegov rast, napredak i uvećavanje.

Sirije i dr. (Abu-Amr, 1993). Sirija i Iran bili su glavni izvori financiranja obuke i naoružanja njihovog vojnog krila (Szekely, 2015).

Najpoznatiji izvori financiranja su donacije iz šire mreže podružnica terorističkih skupina i pristaša (simpatizera). Na provedenom suđenju, članovi Holy Landa (međunarodne muslimanske dobrotvorne ustanove) osuđeni su zbog davanja više od 12 milijuna dolara kako bi podržali nenasilne djelatnosti Hamasa (prema Farah, 2004 u Lemieux i Prates, 2011). Također, dobrotvorne organizacije iz Texasa financirale su škole, bolnice i programe socijalne skrbi pod kontrolom Hamasa u razorenim područjima Izraelsko-palestinskog sukoba (prema Farah, 2004 u Lemieux i Prates, 2011). Unatoč tvrdnjama vodstva Hamasa da ne primaju donacije iz državnih izvora, dokazi upućuju na primitak novčane pomoći od Saudijske Arabije i zemalja Perzijskog zaljeva prije Zaljevskog rata (Szekely, 2015). No, potpora Hamasu se nastavila i nakon rata s ciljem kažnjavanja PLO-a za poziciju prema Iraku (Abu-Amr, 1993). Iran je, također, izvijestio da su pridonijeli milijunima dolara izvan vojne i druge pomoći (Abu-Amr, 1993).

Osim važnosti razumijevanja i prepoznavanja ekonomskih potreba svojih birača, kako bi opstali morali su razviti različite financijske strategije, steći poduzetničke osobine i vrijednosti (Lemieux i Prates, 2011). Povodom toga u posljednjih nekoliko desetljeća, strategije financiranja su se transformirale, terorističke organizacije su se okrenule tržištima u razvoju. Iskorištavaju prednosti globalne ekonomije koja može olakšati trgovinu legalnih i ilegalnih dobara i usluga u nekoliko tržišta bez diskriminacije sudionika i bez obzira na prirodu onoga čime se trguje (Lemieux i Prates, 2011). Alexander (2004 u Lemieux i Prates, 2011) ističe kako terorističke organizacije imaju mogućnosti iskorištavanja gospodarskih sustava stjecanjem i rukovođenjem tvrtki i neprofitnih organizacija diljem svijeta. Na primjer, Hamas posjeduje tekstilne tvrtke i rančeve sa stokom kako bi financirao svoju organizaciju. Međutim, novac prikuplja i ilegalnim putem. Povezuju ga, kao i Hezbollah, s preprodajom ukradene hrane za dojenčad i ilegalnim otkupljivanjem kupona za trgovine s prehrambenim namirnicama u svojoj zemlji (prema Farah, 2004 u Lemieux i Prates, 2011).

5.2.5. Inovacije *modusa operandi*

Što se tiče prilagodbe na novonastale uvjete, Hamas odgovara promjenom strategija načina djelovanja i promjenom sredstava djelovanja. Oni ubijaju jednako često nožem kao i složenijim oružjem, tražeći nov način borbe i zadobivanja pozornosti (Harmon, 2002). Budući da je kao militantna skupina na području Palestine došao u vrijeme već dobro utemeljenog Palestinskog oslobodilačkog pokreta, ne samo da se morao razlikovati od drugih terorističkih organizacija, nego se morao istaknuti u odnosu na snažno predstavničko tijelo Palestinsku oslobodilačku organizaciju (PLO) (Hoffman, 2006). Korištenje samoubilačkog terorizma kao prepoznatljivog načina djelovanja bilo je ključno za proces razlikovanja Hamasa od drugih organizacija na tom području (Hoffman, 2006). Naime, takva vrsta *modusa operandi* je naišla na plodno tlo na tom području jer postoji poticajno okruženje za izvođenje samoubilačkih bombaških napada. Duhovno vodstvo ih potiče slaveći mučeništvo, a obitelji samoubojica dobivaju financijsku i socijalnu pomoć nakon njegove smrti (Levitt, 2006). Kako bi mogli parirati drugim organizacijama u izvođenju oružanih napada, osnovali su vojno krilo. Broj napada se u nadolazećim godinama povećao u odnosu na samo 10 godišnje, a razlikovali su se od ubojstava izraelskih doseljenika do autobombi (Hoffman, 2006). Također, u napadima su korištene i rakete kućne izrade (Szekely, 2015). Uvjereni da vladine obrambene jedinice neće posumnjati, pokrenuli su tvornicu eksploziva u blizini palestinske škole. Osim eksploziva, ručnih granata i naoružanja, kako bi bili što uspješniji u izvođenju napada, dosjetili su se koristiti dječje torbe i igračke za prikrivanje eksploziva (Levitt, 2006).

Njihova inovativnost djelovanja ogleda se i u iskorištavanju socijalnih usluga za dobivanje što veće potpore javnosti. Naime, Hamas je iskoristio svoje mogućnosti pružanja socijalnih usluga kao reklamu kojom propagiraju kakav će model države izgraditi ako preuzme vlast (Szekely, 2015). Dobro organizirani socijalni sustav pomaže širenju njegove reputacije kao kompetentnog i sposobnog za obnašanje vlasti. Takav način djelovanja je urodio plodom jer je pobijedio na izborima 2006. godine, a podrška koju je dobio znatno je veća u odnosu na broj korisnika socijalnih usluga. Što znači da su pripadnici Hamasa ulaganjem u socijalne organizacije uspjeli uvjeriti glasače kako su sposobni vladati, a ne samo održavati govore i postavljati bombe (Szekely, 2015).

5.3. Oslobodilački tigrovi tamilske domovine (LTTE)

5.3.1. Povijest nastanka i ciljevi

Oslobodilački tigrovi tamilske domovine su sekularna teroristička organizacija koja je nastala u Šri Lanki 1976. godine s ciljem stvaranja neovisne tamilske države i borbe za prava manjinskih Tamila. Sebe opisuju kao nacionalni oslobodilački pokret duboko ukorijenjen u narodu, koji jasno iznosi želje i težnje tamilskog naroda (Nadarajah i Sriskandarajah, 2005). Naime, stanovništvo Šri Lanke čine Singalezi koji su budisti i ima ih 74% te Tamili koji su hindusi i ima ih 16% (Bilandžić, 2010). Područje Šri Lanke je pod kolonijalnom vlasti Portugalaca bilo podijeljeno na tri zasebna kraljevstva: dva kojima su upravljali Singalezi i jedno kojim su upravljali Tamili (Bilandžić, 2010). Kasnije su područje Šri Lanke naslijedili Nizozemci, a potom Englezi (Bilandžić, 2010). Sjeverno i istočno područje otoka, koje su nastanjivali Tamili je pod upravom Portugalaca i Nizozemaca imalo posebnu upravu. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata Nacionalni kongres Cejlona (naziv Šri Lanke do 1972.) pod vodstvom Singaleza je ostvario neovisnost od britanskih kolonizatora i Šri Lanka je ušla u sastav Commonwealtha (Bilandžić, 2010). Potpuno neovisna država pod imenom Šri Lanka postala je 1972. godine.

Nakon stjecanja neovisnosti započele su tenzije između većinskih Singaleza i manjinskih Tamila koje su produkt diskriminacije Tamila (Bilandžić i Grubić, 2012). Diskriminacija i marginalizacija je bila vidljiva u političkim, vjerskim i jezičnim pravima. Vlada predvođena Singalezima je Tamilima oduzela glasačka prava, budizam je proglašen državnom religijom, a jezik Singaleza jedinim službenim jezikom Šri Lanke (Abdukadirov, 2010). Uz to, postojala je i diskriminacija u pristupu obrazovanju jer su se od Tamila u odnosu na Singaleze za upis na fakultet tražile više ocjene (Ganguly, 2004). Međutim, poticalo se i naseljavanje Singaleza na pretežno tamilska područja što je dovelo do eskalacije nasilja posebno u dominantno tamilskim područjima (Bilandžić i Grubić, 2012). Tamilska opozicija se ujedinila u *Tamil United Front* zahtijevajući jednakost za Tamile (Hoffman, 2006). Radikalizacijom Ujedinjene Fronte 1976. godine, tamilska studentska udruženja osnovala su Oslobodilačke tigrove tamilske domovine (Bilandžić, 2010). Na čelu organizacije koja je vođena s ciljem stvaranja neovisne tamilske države na sjeveru i istoku države, sve do svoje smrti, bio je Velupillai Prabhakaran (Bilandžić, 2010). LTTE smatrajući sebe autentičnim

predstavnikom tamilskog naroda tvrdi da je osnovan kako bi branio njihova prava (Ganguly, 2004). Odnosno, kako bi pružio javna dobra koja im vlada nije uspjela pružiti.

5.3.2. Inovacije *modus operandi*

Modus operandi LTTE-a se mijenjao s vremenom i ovisno o situaciji u okruženju. Započeo je s ubojstvom gradonačelnika Jaffne, glavnog grada sjeverne provincije Šri Lanke, kako bi kasnije prerastao u bombaške napade na autobusne postaje i na kraju u samoubilačke napade po kojima su postali poznati (Bilandžić, 2010). Samoubilačke napade, kao jeftin i efikasan način djelovanja, koristili su za atentate na političke i vojne lidere, uništenja vojnih postrojenja te kao sredstvo ekonomskog iscrpljivanja države i civilne populacije izvan područja djelovanja rata (Bilandžić i Grubić, 2012). Njihovi načini djelovanja su s vremenom pogađali sve širu publiku s ciljem privlačenja pažnje na njihove probleme te prisiljavanjem vlasti da udovolji njihovim zahtjevima. Prepoznatljivi su i po kapsuli cijanida koju nose oko vrata te u slučaju uhićenja izvrše samoubojstvo (Harmon, 2002).

Elitne samoubilačke jedinice Crni tigrovi (*Black Tigers*) regrutiraju muškarce, žene i djecu te djeluju na zemlji i moru, a prema nekim izvještajima žele razviti i sposobnost samoubilačkog napada u zraku (Hoffman, 2006). Žene su vrlo podobni novaci jer se na njih najmanje sumnja kao na počinitelje političkog terora (Harmon, 2002). One se odlučuju ući u terorističku organizaciju kao odgovor na neku traumu ili kao otpor azijskoj kulturi u kojoj je žena podčinjena (Harmon, 2002). Primjer žene bombaša samoubojice je Dhana koja je ubila Rajiva Gandhija. Ona je bila odličan izbor za tu misiju jer su je silovali pripadnici indijskih postrojbi tijekom mirotvorne akcije i nije ju trebalo uvjeravati (Harmon, 2002). Dakako, tu se vidi sposobnost LTTE-a za iskorištavanjem pružene prilike kako bi postigli cilj, kao što to rade dobri poduzetnici.

Također, ekonomski i moralno su iscrpljivali Šri Lanku jer su mete samoubilačkih napada, među ostalim, bile Central Bank, šrilanski World Trade Centar i The Temple of the Tooth, jedan od najsvetijih budističkih hramova (Bilandžić, 2010). Inovacijom u ratovanju možemo smatrati i njenu ratnu mornaricu (*Sea Tigers*), budući da je jedina značajnija teroristička skupina koja ju ima (Harmon, 2002). Među sredstvima za izvođenje akcija koristili su i rakete koje idu prema izvoru topline koje su

uspješno nabavljali (Harmon, 2002) te nekonvencionalno oružje kao što je plin klor korišten u napadu na vojni kamp Šri Lanke (Hoffman, 2006). Jedna od strategija njihovog djelovanja je i privlačenje međunarodnog publiciteta na jadan položaj Tamila i pitanja njihovih ljudskih prava (Harmon, 2002).

Uvidjevši da neće uspjeti ostvariti svoj cilj samo dosadašnjim vojnim djelovanjem, u procesu mirovnih pregovora okreću se i politici. Kao što poduzeća sklapaju partnerstva kako bi bila što konkurentnija i postigla svoje ciljeve, tako su i oni ušli u neku vrstu partnerskog odnosa sa Tamil National Alliance (koalicija četiri najveće tamilske stranke). TNA ima stav da je LTTE jedini predstavnik Tamilskog naroda i kao takav bi trebao sudjelovati u pregovorima s vladom (Ganguly, 2004). Tako je LTTE prvi puta u šrilanskoj povijesti dobio nešto slično političkom krilu (Ganguly, 2004) i priliku da i na političkom području djeluje u korist Tamila. Na parlamentarnim izborima 2004. godine TNA je kao samostalno priznat punomoćnik LTTE-a osvojila 22 mandata na sjeveroistoku Šri Lanke (Nadarajah i Sriskandarajah, 2005).

5.3.3. Propaganda

Sličnost socijalnom poduzeću pokazuju i svojim propagandnim djelovanjem s ciljem senzibiliziranja javnosti za njihove probleme. Imaju svoju Internet stranicu bogatu umjetničkim slikama i pričama o raznim aspektima oružanog pokreta, podrijetlu i običajima Tamila (Harmon, 2002). Tim propagandnim sredstvima utječu na etničku zajednicu u Indiji, Maleziji, Sjevernoj Americi dobivajući od njih političku ili financijsku potporu za nastavak borbe (Harmon, 2002). LTTE je osnovao predstavništva u nekoliko ključnih država oslanjajući se na napore društvenih organizacija tamilske dijaspore za promicanje tamilskog nacionalističkog cilja među pripadnicima organizacija (Nadarajah i Sriskandarajah, 2005). To rade otvorenim lobiranjem kao što su organiziranje javnih prosvjeda u ključnim vremenima i putem niza medija koje pokreće dijaspora (internetska stranica www.eelam.com, www.sangam.org, novine kao što je *Tamil Guardian* i televizijski programi kao što je svjetski Tamil Television Network) (Nadarajah i Sriskandarajah, 2005).

Propaganda je jaka i na području same Šri Lanke, na primjer u sirotištima koje LTTE sponzorira djeca uče pjevati pjesme s pobožnim štovanjem vođe i njegove vizije (Arena i Arrigo, 2006). Obrazovni sustav vođen od strane LTTE-a na sjeveru Šri Lanke

nameće učenicima verziju povijesti sa stajališta Tamilskih tigrova, dok filmske jedinice nameću djeci i mladima gledanje akcijskih videa u kojima su prikazane slavne vojne bitke (Arena i Arrigo, 2006). Još jedan način propagande su fotografije koje su prikazivale vođu LTTE-a sa kapsulom cijanida oko vrata (Hoffman, 2006). Ona je postala značka časti i izvorom ponosa, te na taj način predstavljena kao nešto dobro i poželjno. Prabhakaran je, ponašajući se kao menadžer u svijetlu razaranja i protjerivanja Tamila, svojim propagandnim sposobnostima uvjerio zajednicu u ispravnost načina djelovanja LTTE-a do te mjere da će se tamilska zajednica osjećati sigurno samo ako ima svoju zemlju (Hoffman, 2006). Tim beskompromisnim porukama su uspjeli privući i one koji do tada nisu bili njihovi simpatizeri. Budući da je LTTE izgradio snažnu vezu s tamilskom zajednicom, podrška njihovom načinu djelovanja koju su dobivali bitno je utjecala na odluku o poduzimanju samoubilačkih akata (Bilandžić i Grubić, 2012). Kako bi glorificirali bombaše samoubojice i dobili nepresušan izvor novih članova zajednice koji se žele žrtvovati za zajednicu, 5. srpnja slavi se kao Dan heroja, u spomen na prvi samoubilački akt (Bilandžić i Grubić, 2012).

5.3.4. Ekonomske strategije djelovanja i potpora

Ponašajući se kao zaštitnici Tamila imaju pristup programima financijske pomoći ili ekonomskim povlasticama kojima podupiru većinu svojih pripadnika i obitelji boraca (Lemieux i Prates, 2011). Oni su bili skrbnici socijalnog i gospodarskog života tamilske zajednice (Bilandžić i Grubić, 2012). Izgradili su strukturu državne uprave na područjima koja kontroliraju, uključujući policijske snage, pravosudni sustav i sustav humanitarne pomoći (Nadarajah i Sriskandarajah, 2005). LTTE se pouzda u odjele u zdravstvenom i obrazovnom sektoru, koji pružaju neke osnovne usluge civilnom stanovništvu te u nevladinu organizaciju *Tamils Rehabilitation Organization* (organizacija za rehabilitaciju) koja koristi međunarodne resurse i partnerstva za pružanje kratkoročnog olakšanja i dugoročne rehabilitacije ljudima pogođenim ratom na sjeveroistoku Šri Lanke (prema Stokke, 2006 u Lemieux i Prates, 2011). Kao socijalni poduzetnici, primjenjuju svoje poduzetničke sposobnosti kako bi prikupili sredstva za financiranje svojih aktivnosti i pomogli zajednici Tamila. Prikupljenim sredstvima financiraju niz sirotišta u Jaffnai i obrazovni sustav na sjeveru Šri Lanke (Arena i Arriago, 2006) čime zadobivaju podršku zajednice Tamila, ali i mjesta za širenje propagande od najranije dobi.

Naime, specijalizirane podgrupe unutar organizacije rade na pojedinim oblicima financiranja i usvajaju strategije djelovanja prilagođene regionalnim obilježjima područja u koja su se infiltrirale (prema Byman et al., 2001; Gunaratna, 2001 u Lemieux i Prates, 2011). Osim legalnim poslom, bave se i ilegalnim poslovima, pa tako sudjeluju u trgovini drogom na Bliskom istoku, gospodarskoj prijeviri u SAD-u, te krijumčarenju oružja u Istočnoj Europi (Lemieux i Prates, 2011). Takav način poslovanja je poželjan kod terorističkih organizacija jer se roba kao što je droga, dijamanti i oružje može razmjenjivati kao neformalna valuta za dobra ili usluge bez traga u formalnom bankarskom sustavu (Lemieux i Prates, 2011). Sredstva prikupljaju i preko široke mreže tamilske dijaspe, sastavljene velikim dijelom od izbjeglica i tokova sličnih sukoba u zemljama kao što su Kanada, UK, Švicarska, Francuska, Australija i Indija (Nadarajah i Sriskandarajah, 2005). Osim što prikupljaju sredstva donacijama, poslovima na legalnom i ilegalnom tržištu, svoje djelovanje osnažuju ekonomskim iscrpljivanjem Šri Lanke. Takve terorističke akcije uključivale su i akcije koje su imale negativne posljedice na turizam. Jedna od najvažnijih akcija koja je nanijela veliku ekonomsku štetu Šri Lanki je napad na glavnu međunarodnu zračnu luku koja se nalazi izvan Colomba. Tijekom napada nisu uništeni samo zrakoplovi šrilanskog ratnog zrakoplovstva, nego i polovica zrakoplova nacionalne aviokompanije (prema Crossette, 2002 u Lutz i Lutz, 2006).

6. Zaključak

U ovom diplomskom radu cilj je bio prikazati vezu između terorizma i socijalnog poduzetništva, odnosno istražiti je li terorizam forma socijalnog poduzetništva. Prema Vidović (2012) socijalno poduzetništvo teži sustavnoj transformaciji društva koja dovodi do uspostavljanja novog balansa među društvenim strukturama. Terorizam, odnosno terorističke organizacije su osnovane s ciljem postizanja političke i društvene promjene. Kako bi teroristička organizacija nastala potrebni su društveni uvjeti, a da bi opstala velik socijalni kapital. Oni se bore za prava naroda koje zastupaju, te svojim djelovanjem žele postići promjene u postojećem poretku. Teroristi se pri svom djelovanju ponašaju kao socijalni poduzetnici uviđajući potrebe stanovništva koje je vlada propustila ispuniti. Većinom se radi o pristupu javnim dobrima i ekonomskoj diskriminaciji manjinskog stanovništva na područjima na kojima su nastale terorističke organizacije. Djelujući kao socijalni poduzetnici koriste

raspršene i neželjene resurse za stvaranje nečeg novog te čine vidljivima ograničenja političkog okruženja. Kako bi pomogli stanovništvu koje zastupaju teroristi moraju prikupiti financijska sredstva. Usvajanjem poduzetničkih vještina i inovativnosti u načinu djelovanja bave se raznim poslovima kako bi povećali svoja financijska sredstva jer o tome ovisi kako njihova moć činjenja javnog dobra i pružanja potpore zajednici, tako i njihovo preživljavanje kao organizacije. No, za razliku od tradicionalnih poduzetnika nisu motivirani profitom, nego primarno zadovoljavanjem društvenih potreba. Pokretanjem obrazovnih, zdravstvenih institucija i institucija socijalne skrbi pomažu ljudima, ali i zapošljavaju ljude iz zajednice koju zastupaju. Tako im omogućavaju dostojanstven život i stječu njihovu potporu te nov kadar za izvođenje terorističkih operacija. Financijska sredstva koja dobiju kroz razne programe pomoći preko dobrotvornih organizacija i poslova koje vode, dijelom daju za pomoć zajednici, a dijelom koriste za financiranje svojih operacija. Rekrutiraju ljude za bombaške napade s obećanjem financijske pomoći njihovoj obitelji nakon njihove smrti.

Velik socijalni kapital stječu propagandnim sredstvima kako u svojoj zemlji, tako i u svijetu od strane dijaspora. Propaganda se širi putem novina, tv kanala, Interneta, ali još važnije u svim institucijama koje su sponzorirane od strane terorističkih organizacija. Dijaspore u mnogim zemljama, kao što su USA, Velika Britanija, Egipat, Saudijska Arabija, Alžir i dr. vodi brojne nevladine dobrotvorne organizacije koje dobrotvornim akcijama prikupljaju sredstva te ih doniraju terorističkim organizacijama. Kao i socijalni poduzetnici, kako bi opstali na tržištu, stalno se prilagođavaju zahtjevima okoline. Terorističke organizacije to rade ulazeći na legalna i ilegalna tržišta, surađujući s raznim akterima, ali i promjenom *modus operandi* izvođenja svojih terorističkih akcija. Njihove su akcije u odnosu na početne bolje organizirane, s većim razornim učinkom i većim psihološkim utjecajem na javnost. Terorizam se na primjeru istraživanih terorističkih organizacija pokazao kao forma socijalnog poduzetništva. Naime, terorističke organizacije na svom području iskorištavaju neželjene resurse, koriste poduzetničke vještine, inovativnost i propagandu kako bi zadovoljili društvene potrebe zajednice za koju se bore. Cilj im je transformacija društva i postojećeg stanja na području njihovog djelovanja, kao što je to po definiciji cilj socijalnih poduzetnika.

Sve dok vlade pojedinih država ne budu uočile potrebe stanovništva koje terorističke organizacije zastupaju, one će postojati i biti sve jače. Razlog je vrlo jednostavan, one svojim financijskim sredstvima pružaju zajednici ona javna dobra koja su im od strane vlade uskraćena, nezaposlenima daju posao, a u zamjenu dobiju snažan socijalni kapital, mrežu potpore. Pruženom pomoći dobivaju stalan izvor novih članova za regrutaciju, potrebnih za izvođenje operacija i širenje propagande, a djelujući na sveučilištima privlače visoko obrazovane mlade ljude koji su im izvrstan socijalni kapital za poslovno djelovanje.

7. Literatura

- Abdukadirov, S. (2010) Terrorism: The Dark Side of Social Entrepreneurship. *Studies in Conflict & Terrorism*. 37(7):603-617.
- Abu-Amr, Z. (1993) Hamas: A Historical and Political Background. *Journal of Palestine Studies*. 22(4):5-19.
- Arena, M.P., Arrigo, B.A. (2006) *The Terrorist Identity: Explaining the Terrorist Threat*. New York: NYUPress.
- Baturina, D. (2013) Konceptualiziranje socijalnog poduzetništva i izazovi razvoja područja. *Ekonomski misao praksa dbk*. 22(1):123-142.
- Bilandžić, M. (2004) Sjeverna Irska između rata i mira. *Politička misao*. 41(2):135-160.
- Bilandžić, M. (2006) Perspektive sjevernoirskog sukoba: kraj IRA-e ili jedinstvena Irska. *Polemos*. 9(2):73-99.
- Bilandžić, M. (2010) *Sjeme zla: elementi sociologije terorizma*. Zagreb: Plejada i Synopsis.
- Bilandžić, M. (2011) Terorizam u teorijama i teorijskim perspektivama. *Društvena istraživanja*. 20(3):837-859.
- Bilandžić, M., Grubić, A. (2012) Samoubilački terorizam: strateške i socijetalne dimenzije. *Polemos*. 15(2):53-80.
- Borzaga, C., Defourny, J. (2001) *The Emergence of Social Enterprise*. London: Routledge.
- Chaliand, G., Blin, A. (2007) The „Golden Age“ of Terrorism. U Chaliand, G., Blin, A. (ur.) *The History of Terrorism: from Antiquity to Al Qaeda*. California: University of California Press.
- Chaliand, G., Blin, A. (2007) From 1968 to Radical Islam. U Chaliand, G., Blin, A. (ur.) *The History of Terrorism: from Antiquity to Al Qaeda*. California: University of California Press.
- Çinar, B. (2009) The Root Causes of Terrorism. *METU Studies in Development*. 36(June):93-119.
- Coady, T. (2004) Terorizam, pravedan rat i krajnja nužda. U Coady, T., O'Keefe, M. (ur.) *Terorizam i pravednost: moralni argumenti u opasnom svijetu*. Zagreb: KruZak.
- Dees, J.G. (1998) The Meaning of „Social Entrepreneurship“ URL: https://centers.fuqua.duke.edu/case/wp-content/uploads/sites/7/2015/03/Article_Dees_MeaningofSocialEntrepreneurship_2001.pdf (4.1.2016.)
- Defourny, J., Nyssens, M. (2010) Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*. 1(1):32-53.
- Ganguly, R. (2004) Sri Lanka's Ethnic Conflict: At a Crossroad between Peace and War. *Third World Quarterly*. 25(5):903-917.

- Genosko, G. (2010) The Terrorist Entrepreneur. *TOPIA: Canadian Journal of Cultural Studies*. 23-24:330-344. URL: <http://topia.journals.yorku.ca/index.php/topia/article/viewFile/31835/32897> (20.12.2015.)
- Gray, A. (2010) Hamas: Non-Violent Political Activities. *Global Security Studies*. 1(3):125-129.
- Harmon, C.C. (2002) *Terorizam danas*. Zagreb: Golden marketing.
- Hart, P. (2003) *The I.R.A. at War 1916-1923*. New York: Oxford University Press.
- Hewitt, C. (1981) Catholic Grievances, Catholic Nationalism and Violence in Northern Ireland during the Civil Rights Period: A Reconsideration. *The British Journal of Sociology*. 32(3):362-380.
- Hoffman, B. (2006) *Inside Terrorism*. Zagreb: Columbia University Press.
- Lemieux, F., Prates, F. (2011) Entrepreneurial terrorism: financial strategies, business opportunities, and ethical issues. *Police Practice and Research: An International Journal*. 12(5):368-382.
- Levitt, M. (2006) *Hamas: Politics, Charity and Terrorism in the Service of Jihad*. New Haven and New York: Yale University Press and The Washington Institute for Near East Policy.
- Lutz, J., Lutz, B. (2006) Terrorism as Economic Warfare. *Global Economy Journal*. 6(2):1-20.
- Lutz, B., Lutz, J. (2010) Terorizam. U Collins, A. (ur.) *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti.
- Lynch, R. (2008) The People's Protectors? The Irish Republican Army and the „Belfast Pogrom“ 1920-1922. *Journal of British Studies*. 47(2):375-391.
- Mair, J., Marti, I. (2006) Social Entrepreneurship Research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 41(1):36-44.
- Martin, L.R., Osberg, S. (2007) Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford Social Innovation Review*. URL: http://ssir.org/articles/entry/social_entrepreneurship_the_case_for_definition (4.1.2016.)
- Nadarajah, S., Sriskandarajah, D. (2005) Liberation Struggle or Terrorism? The Politics of Naming the LTTE. *Third World Quarterly*. 26(1):87-100.
- Primorac, I. (2007) Suvremeni terorizam kao filozofska tema. *Polemos*. 10(1):11-26.
- Schumpeter, J. ([1911]1934) *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press: Cambridge, MA.
- Szekely, O. (2015) Doing Well by Doing Good: Understanding Hamas's Social Services as Political Advertising. *Studies in Conflict & Terrorism*. 38(4):275-292.
- Šalaj, B. (2007) *Socijalni kapital*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

- Škrtić, M., Mikić, M. (2007) O socijalnom poduzetništvu u svijetu i u Republici Hrvatskoj. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*. 5:153-163. URL: file:///D:/My%20Documents/Downloads/zef2007_9.pdf (4.1.2016.)
- Townshend, C. (1979) The Irish Republican Army and the Development of Guerrilla Warfare, 1916-1921. *The English Historical Review*. 94(371):318-345.
- Vidović, D. (2012) Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Yin, R.K. (2007) *Studija slučaja-dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Young, R. (2004) Politički terorizam kao oružje onih koji nemaju političku moć. U Coady, T., O'Keefe, M. (ur.) *Terorizam i pravednost: moralni argumenti u opasnom svijetu*. Zagreb: KruZak.

8. Sažetak

Terorističke se organizacije sve češće povezuju s nekim oblikom socijalnog poduzetništva. Naime, kako bi osigurali opstanak svoje organizacije teroristi moraju steći poduzetničke vještine i preuzeti neke strategije poslovanja. No, za razliku od tradicionalnih poduzetnika, vođe terorističkih organizacija nisu usmjereni na povećavanje profita, nego javnog dobra zajednice koju zastupaju. Iako im nije cilj povećanje profita, moraju poslovati s raznim akterima, vladom, vojskom, nevladinim organizacijama pa i drugim kriminalnim skupinama, jer samo prikupljenim financijskim sredstvima mogu pomoći zajednici za koju se bore, te pridobiti i na kraju zadržati njihovu podršku. Također, inovativnost je ono što se zahtjeva od njih kako bi odgovorili na promjenjive uvjete u kojima djeluju. Studije slučaja Hamas, Irska Republikanska Armija i Oslobođilački tigrovi tamilske domovine prikazuju na koje se načine te terorističke organizacije ponašaju kao socijalni poduzetnici, s kim posluju kako bi si osigurali financijska sredstva. Kao vrsni menadžeri koriste propagandu kojom privlače ljudski i financijski kapital. Budući da su uspješni u adresiranju problema koje vlade ne mogu riješiti, nameću se kao alternativa koja može osigurati javna dobra u područjima u kojima je vlada zakazala. Prikupljena sredstva koriste i za financiranje svojih akcija koje predstavljaju kao akcije za ostvarivanje javnog dobra zajednica koje zastupaju.

Ključne riječi: terorističke organizacije, socijalno poduzetništvo, Hamas, IRA, Oslobođilački tigrovi tamilske domovine

9. Summary

Terrorist organizations are increasingly associated with some form of social entrepreneurship. In order to ensure the survival of their organization, terrorists must acquire entrepreneurial skills and take over some business strategies. However, unlike traditional businesses, leaders of terrorist organizations are not focused on increasing profits but the public good of the community they represent. Even though profit increase is not their main goal, they have to operate with different stakeholders, the government, the army, non-governmental organisations, and even other criminal groups, because only through funding can they gain and maintain the support of the community for which they fight. Innovation is another requirement in order to sustain the ever changing conditions in which they operate. Case studies Hamas, the Irish Republican Army and the Liberation Tigers of Tamil Eelam show in what ways these terrorist organizations act as social entrepreneurs and whom they work with in order to provide funds. Using their management skills, they use propaganda to attract human and financial capital. Being successful at addressing problems governments cannot solve, they impose as an alternative which can provide public good in fields where the government has failed to do so. The collected funds are used to finance its actions that represent actions for the public good to the communities they represent.

Key words: terrorist organisations, social entrepreneurship, Hamas, IRA, Liberation Tigers of Tamil Eelam